Scheiden …

en de kinderen dan?

Agenda voor actie

Scheiden
zonder
Schade

“Zo veel als mogelijk moet voorkomen worden dat echtscheidingen nadelige gevolgen voor kinderen hebben, een onnodig beslag leggen op de rechtspraak of andere ongewenste maatschappelijke gevolgen hebben.”

motie-Recourt, november 2015

Scheiden...
en de kinderen dan?
Agenda voor actie

Scheiden zonder Schade

Uitgave
Platform 'Scheiden zonder Schade'
Februari 2018

Vormgeving
Richard Sluijs Ontwerpen, Den Haag

Druk
Xerox OBT, Den Haag

Voorwoord

Dit is geen rapport.
Het is een verslag van de weg die is afgelegd om de opdracht die ik afgelopen zomer van minister Stef Blok van Justitie en Veiligheid (JenV) en staatssecretaris Martin van Rijn van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) ontving uit te voeren. Die opdracht was tweeërlei: kom met concrete actielijnen en oplossingsrichtingen om schade bij kinderen als gevolg van scheidingen te voorkomen en richt daartoe een Platform in waarin de belangrijkste (uitvoerings)organisaties vertegenwoordigd zijn.

Zowel de gerichte opdracht om met concrete acties te komen als het tijdsbestek waarbinnen dat diende te gebeuren noopten ertoe om af te zien van onderzoek, wetenschappelijke analyses, uitgebreide literatuurverwijzingen en (een weging van) analyses, standpunten en visies. Van dit alles is in dit verslag weinig terug te vinden. Hetzelfde geldt voor cijfers en statistieken. Natuurlijk, als we ons realiseren dat:

- zo'n 70.000 thuiswonende kinderen per jaar meemaken dat hun ouders uit elkaar gaan,
- ca 16.000 kinderen ernstige last hebben van de gevolgen van de scheiding,
- ca 7.200 scheidingen getypeerd kunnen worden als conflictueuze of vechtscheidingen,
- in sommige wijken 50% van de kinderen hun vader heeft zien vertrekken,
- in 40 à 50% van de jongeren in de jeugd- en opvoedhulp en zo'n 60% van de jongeren in de jeugdbescherming (de Gecertificeerde Instellingen, GI's) uit een scheidingssituatie komen,
- ca 70% van alle adviezen van de Raad voor de Kinderbescherming een problematische gezinssituatie betreft,
- zo'n 15% van alle kinderen van gescheiden ouders na de scheiding geen contact met een van de ouders meer heeft,

dan beseffen we eens te meer wat de omvang en de (maatschappelijke) impact van het fenomeen scheiden zijn en voelen we te meer de urgentie om – waar mogelijk – door middel van aanpassingen en vernieuwing van bestaande routines en werkwijzen te komen tot reductie van de maatschappelijke en individuele schade. Tegelijk zijn de exacte aantallen, percentages en statistieken voor dit verslag en de uitvoering van de opdracht minder relevant.

Basis voor de gerichte opdracht was dat er in de achterliggende periode heel veel is gedacht, gezegd en geschreven over de problematiek van scheidingen en de – schadelijke – gevolgen ervan voor kinderen. Op verzoek van de Tweede Kamer (motie-Recourt uit november 2015) heeft het ministerie van JenV de 'Divorce Challenge' uitgeschreven, bedoeld om ideeën en voorstellen vanuit de samenleving op te halen. Dat leverde 506 inzendingen op. Daarnaast publiceerde de Raad voor de rechtspraak het visiedocument '(echt) scheiding ouders met kinderen'. Uit de 506 inzendingen is door een expertpanel een vijftal 'koplopers' geselecteerd, die door de ministeries ondersteuning toegezegd hebben gekregen om een stap verder te worden gebracht.

Hierna werd door de bewindslieden de tijd rijp gevonden om in bredere zin tot concrete actie over te gaan en werd besloten tot de hiervoor genoemde opdrachtverlening. Mij zijn daarbij geen beperkingen opgelegd: ik kon putten uit alles wat in of naast de Divorce Challenge was ingebracht, maar ik kreeg tevens de volle vrijheid om tot eigen aanbevelingen en voorstellen te komen. 'Geen heilige huisjes, geen taboes, geen no go's', aldus minister Stef Blok namens het toenmalige kabinet tijdens de startbijeenkomst van het Platform in september 2017. Deze lijn is door de ministers Sander Dekker (Rechtsbescherming) en Hugo de Jonge (VWS) voortgezet. Ik ben hen hiervoor zeer erkentelijk.

De weg die we met het Platform hebben afgelegd is er derhalve één van het formuleren van een gemeenschappelijk perspectief, vertaald in zo concreet mogelijke acties en oplossingsrichtingen. Meer dan op het bereiken van consensus op elk afzonderlijk actievoorstel was het proces gericht op het verwerven van draagvlak en commitment voor de richting, voor het realiseren van de ambitie: scheiden zonder schade.

Dit verslag is dan ook in zekere zin *mijn* verslag. Maar wel een verslag dat door de deelnemers wordt gezien als een herkenbaar beeld van de weg die we met elkaar hebben afgelegd. Samen waren en zijn we ervan overtuigd dat het beter kan en moet dan het nu veelal gaat. In wet- en regelgeving, in beleid, in organisatie en werkwijze van de betrokken instanties, in de uitvoeringspraktijk. Daarop zijn de actielijnen en oplossingsrichtingen gericht. Het is nu hoog tijd voor de uitvoering daarvan!

Een enkel woord over de gebruikte terminologie. Ik ben mij ervan bewust dat de term 'vechtscheiding', hoewel maatschappelijk tamelijk gangbaar, in veel gevallen de lading niet goed dekt. Hetzelfde geldt voor de aanduidingen 'complexe scheiding', 'conflictscheiding' en 'problematische scheiding'. Zoals iemand zei: "mijn scheiding was helemaal niet complex, maar we hebben gevochten als beesten". Het omgekeerde zijn we ook tegengekomen. Waar in dit verslag de term 'vechtscheiding' niettemin wordt gebruikt ligt daar geen waarde-

oordeel onder, maar slechts de neiging om aan te sluiten bij wat herkenbaar is. Overigens: het gaat in het navolgende ook niet alleen over 'vechtscheidingen', maar ook over 'gewone' scheidingen waarin mensen hun weg zoeken en waarin onderweg dingen toch mislopen - en dan schade voor een kind optreedt.

Ten aanzien van de ambitie 'scheiden zonder schade' moet worden opgemerkt dat elke scheiding een levensgebeurtenis voor het kind is, maar dat niet elke scheiding per definitie (blijvende) schade oplevert. De kans op schade bij kinderen wordt vergroot als het kind voortdurend wordt geconfronteerd met ouderlijke conflicten, als een van de ouders niet goed functioneert, bijvoorbeeld door een ernstige depressie, of bij een opeenstapeling van levensgebeurtenissen en problemen zoals een drukkende schuldenlast. Bij voortdurende conflicten of bij partnergeweld is het risico op ernstige schade aanzienlijk. Dit kan dan ook gezien worden als kindermishandeling. Ook bij bewuste oudervervreemding of -verstoting (waarover verderop meer) kan gesproken worden van emotionele kindermishandeling. Tegelijk is het niet behulpzaam om de gevolgen van het scheiden in algemene zin te scharen onder de noemer van kindermishandeling, ook al omdat daarmee alle scheidende ouders in het verdachtenbankje van kindermishandeling worden gezet. Vanuit de hulpverlening is gewaarschuwd dat dit een vruchtbare aanpak frustreert en veel ouders minder benaderbaar maakt. Wie zoekt er hulp bij zijn of haar relatieproblemen en op handen zijnde scheiding als je daarmee meteen te boek staat als potentiële kindermishandelaar?

Een punt van aandacht in de besprekingen in het Platform was daarnaast het onderscheid tussen scheidingen van gehuwden (echtscheiding) en van samenwonenden. Het verschil is met name gelegen in de zichtbaarheid ervan: huwelijken worden – namens de overheid – ontbonden door de rechter, de beëindiging van samenwoningsrelaties gebeurt veelal buiten ons gezichtsveld, tenzij er sprake is van een geregistreerd partnerschap of afspraken rond omgang of alimentatie moeten worden vastgelegd. Voor de ambitie en de scope van de actielijnen is er evenwel geen enkel onderscheid: die zijn gericht op alle relaties die worden beëindigd en waarbij er kinderen zijn.

Tot slot: de opdracht luidde niet om scheidingen te voorkomen. Niet onbegrijpelijk merkten sommige gesprekspartners erop dat dit dé manier is om ellende voor kinderen te voorkomen. Immers: kinderen ondervinden per definitie hinder of last van een scheiding, alleen al in praktische zaken, ook als de ouders niet 'vechten'. In die zin is de ambitie 'scheiden zonder schade' een utopie…

Toch zou ik niet durven stellen dat het altijd in het belang van het kind is dat de ouders bij elkaar blijven; de gesprekken met ouders én kinderen hebben mij hierin gesterkt. In de opdracht is de scheiding een gegeven: hoe faciliteren we scheidende ouders om dat ingrijpende proces zo goed mogelijk te doorlopen, in het bijzonder vanuit het perspectief van het belang van het kind? Het is dit belang dat in deze rapportage centraal staat, óók als actielijnen zich expliciet richten op de (scheidende) ouders of op instanties. Dit brengt mee dat de focus niet ligt op het herstel van de relatie of de oude situatie, maar op het begeleiden en ondersteunen van alle betrokkenen naar 'het nieuwe nu'.

Ik hecht eraan op deze plaats mijn dank uit te spreken aan al onze gesprekspartners die ons hebben gediend met hun kennis, expertise én persoonlijke ervaringen. Verder wil ik de deelnemers aan het Platform zeer danken voor hun betrokkenheid, hun tijd en hun inbreng: zonder hen zou deze opdracht niet vervuld zijn. Tenslotte spreek ik mijn erkentelijkheid uit voor de inzet van de medewerkers van de beide ministeries die het secretariaat vormden. In het bijzonder noem ik Anna van Beuningen, de secretaris van het Platform, die door haar grote kennis van zaken en enorme inzet van onschatbare waarde voor mij en voor de totstandkoming van dit verslag is geweest.

André Rouvoet
Februari 2018

Inhoud

Context 6
Relationeel 6
Maatschappelijk 7
Juridisch 8
Oudervervreemding en ouderverstoting 8
Context en attitude 10

Fases en uitdagingen 14

Van uitdagingen naar acties 18
Algemeen-publiek 18
Fasegewijs 19
Fase-overstijgend 25

Een praktijkvoorbeeld 26

Kernboodschap 28

Vervolg en uitvoering 29

BIJLAGEN
Het Platform: samenstelling, bijeenkomsten en gesprekken 30
Open brief van stichting Villa Pinedo 32
Voorbeelden aanbod 34

Context

De context van scheidingen kent ten minste drie dimensies, drie dieptelagen.
Eerst en vooral is er de context van een – vastlopende – relatie tussen twee mensen. Daarnaast is er de maatschappelijke context waarin zich dit afspeelt: de directe omgeving en, breder, de samenleving. En dan is er ook nog de juridische context: relaties en ook veranderingen daarin krijgen mede vorm en worden mede bepaald door wet- en regelgeving.
Alvorens in te gaan op de uitdagingen waarvoor we ons gesteld zagen en waarvoor oplossingsrichtingen en actielijnen gezocht worden, is het van belang om ons rekenschap te geven van deze drievoudige context. Daarom wordt in dit hoofdstuk eerst kort stilgestaan bij deze drie dimensies.

"Scheiding is voor kinderen en partners een reorganisatieproces zonder weerga."

Relationeel

Een scheiding is een 'life event'. Het is vrijwel altijd een ongekend heftige relationele en emotionele gebeurtenis en betekent een ingrijpende reorganisatie van het leven van alle betrokkenen: de (ex-)partners zelf, eventuele kinderen, directe familie en vrienden, het sociale netwerk. Velen noemen het ook een rouwproces. De 'keuze' om te scheiden is natuurlijk, net als de relatie zelf, eerst en vooral een zaak van de partners. Het moment en de wijze waarop, de afspraken die ze willen maken, het al dan niet vragen van hulp en ondersteuning: allemaal zaken waarvoor zij zelf verantwoordelijk zijn en waarover zij zelf beslissingen nemen. Tegen die achtergrond valt wel te begrijpen dat scheiden lange tijd werd (en ook nog wordt) gezien als een aangelegenheid waarmee anderen, 'de samenleving', de politiek, de overheid, niets te maken hebben.

En toch… In het maatschappelijk en politiek debat is een kentering zichtbaar geworden, in elk geval voor die situaties waarin er sprake is van kinderen die er (ernstige) schade van ondervinden dat hun ouders uit elkaar gaan. De motie-Recourt, die in november 2015 door de Tweede Kamer werd aangenomen, markeert die verandering: *'van mening dat zo veel als mogelijk voorkomen moet worden dat echtscheidingen nadelige gevolgen voor kinderen hebben, een onnodig beslag leggen op de rechtspraak of andere ongewenste maatschappelijke gevolgen hebben'*.
Deze motie heeft geleid tot de Divorce Challenge, waarin de samenleving werd uitgedaagd om met voorstellen en ideeën te komen om dit doel te bereiken. De achtergrond hiervan is dus niet dat we ons als samenleving meer willen bemoeien met de relaties tussen volwassen mensen, maar dat we ons meer gelegen willen laten liggen aan de gevolgen, in het bijzonder voor kinderen, als die relaties stuklopen.

Uit de Divorce Challenge en het daarop volgende traject van het Platform Scheiden zonder Schade is veel naar voren gekomen dat behulpzaam kan zijn om het doel van het voorkomen van schade bij kinderen te realiseren. Tegelijkertijd is ook in alle scherpte gebleken hoe complex en weerbarstig de praktijk is. Elke scheiding is immers uniek, mensen verschillen, vaardigheden (communicatie, de weg kunnen vinden) ontbreken soms, er wordt niet of te laat hulp gezocht, de hulpverlening schiet tekort of er wordt langs elkaar heen gewerkt, het sociale netwerk ontbreekt, functioneert niet of versterkt zelfs de problemen, er kan sprake zijn van complicerende factoren als huiselijk geweld of persoonlijkheidsstoornissen en psychopathie, enzovoort, enzovoort.

Vanuit het perspectief van kinderen gaat de scheiding van hun ouders bijna altijd gepaard met pijn en verdriet. Dit komt treffend tot uitdrukking in de open brief 'Aan alle gescheiden ouders van Nederland' van de jongeren van Villa Pinedo. Deze brief is als bijlage bij de rapportage opgenomen. Een van deze jongeren schreef mij naar aanleiding van een ontmoeting met het Platform in een mail:

"De pijn bij een kind van gescheiden ouders komt niet tot stand uit niet-toereikende hulpverleningsinstanties, het inschakelen van rechters, relatietherapie etc. Nee de kern van schade bij kinderen van gescheiden ouders vloeit niet voort uit instanties maar uit het gezin zelf. De veranderingen binnen een gezin, veranderingen van relaties binnen het gezin, veranderingen van de relatie tussen de ouders, veranderingen van de relatie tussen kind en ouder(s) en veranderingen van de relatie tussen de kinderen onderling. Op dat moment besefte ik waar mijn pijn nou eigenlijk uit bestond, hoe boos en teleurgesteld ik eigenlijk ben geweest in mijn bloedeigen ouders. Hoe ik me niet gehoord voelde, ik stond er alleen voor, hoe ik niet ben

beschermd. Hoe de band met mijn broer ineens veranderde in alles behalve vanzelfsprekend. Je raakt het vertrouwen gedeeltelijk kwijt in de mensen waarvan je het allermeeste houdt. En al die veranderingen die zich afspelen binnen de kern, die doen het allermeeste pijn. Die vormen de grootste schade. En dan komen alle veranderingen buiten die kern er nog bij."

Scheiden is een relationele kwestie en als samenleving komen wij die relationele sfeer binnen met onze hulpverlening (interventies, behandelplannen, protocollen, trajecten) en onze juridische systemen (procedures, beslisbomen, uitspraken, handhavingsinstrumenten). Geen misverstand: met de beste bedoelingen, om te helpen, om oplossingen dichterbij te brengen, om te beschermen. Maar aan de echte pijn raken we niet. Kunnen we niet raken.

"Professionals zijn bezig met het 'huis', het kind, de ouders. Maar als de fundering van het huis niet goed is, dan zakt het vroeg of laat toch in elkaar."

Zou het kunnen zijn dat hier ergens de bron ligt van veel teleurstelling en frustraties over wat de hulpverlenings- en justitiële instanties (kunnen) doen en leveren in een scheidingsproces? En als dat zo is, zijn er dan manieren om hieraan – enigszins – tegemoet te komen? Om een brug te slaan tussen 'zorg en recht' enerzijds en 'het relationele' anderzijds? Zou een eerste stap niet moeten zijn om in elk geval een brug te slaan tussen zorg en recht? In het vervolg kom ik op deze vragen terug.

Maatschappelijk

Als we de stap zetten van het private en relationele naar de publieke en maatschappelijke context, zien we ons geconfronteerd met een op het eerste oog opmerkelijke tegenstrijdigheid: de algemeen-maatschappelijke houding tegenover en acceptatie van scheiding staat in schril contrast met de enorme impact van een scheiding op het individuele vlak, zoals hiervoor geschetst.
Aan de andere kant: het mag geen verbazing wekken dat algemeen-maatschappelijke ontwikkelingen en trends als individualisering, secularisatie en ontzuiling ook op het vlak van relaties tussen mensen hun sporen hebben getrokken. Zo is, onder invloed van deze ontwikkelingen, voor velen de vanzelfsprekendheid van instituties als het huwelijk of – algemener – het aangaan van een levenslange relatie ('tot de dood ons scheidt') verdwenen.
Het maatschappelijk taboe op scheiden is grotendeels verdwenen, het aantal scheidingen is de afgelopen decennia toegenomen. Wethouders vertellen ons dat er wijken zijn met percentages van 30 tot 50% gebroken gezinnen. Een van de gevolgen daarvan is dat steeds meer kinderen grotendeels opgroeien bij één ouder en dat grote aantallen kinderen al lange tijd geen contact meer hebben met een van beide ouders.

In het artikel 'Het einde van het gezin' in De Groene Amsterdammer van 16 augustus 2017 beschrijft Frank Mulder de situatie in de wijk Overvecht in Utrecht, waar hele groepen jongeren van voornamelijk allochtone afkomst opgroeien zonder vader, zonder mannelijk voorbeeld, zonder gecorrigeerd te worden en zonder dat iemand hen iets bijbrengt over relatievorming: "ze hebben wel geleerd dat je vooral zelf mag weten wat je doet in je seksleven, maar over de verantwoordelijkheden die daarbij horen heeft nog nooit iemand verteld."
In dit maatschappelijk klimaat – zo beschrijft Mulder – kiest een Marokkaanse man ervoor om te scheiden, "omdat ze zat te zeuren over de vakantie", in de wetenschap dat dat in Marokko, onder druk van de familie, niet aan de orde zou zijn. De vraag die Mulder in zijn artikel feitelijk oproept is of we als samenleving hieraan een boodschap hebben of dat dit de prijs van onze liberale, geïndividualiseerde samenleving is: relaties zijn immers een privéaangelegenheid, waarmee we ons als buren, wijkgenoten, samenleving of overheid niet bemoeien.

"Disfunctionerende relaties zijn de prijs van onze liberale samenleving."

In dit verband is er nog een ander relevant aspect dat onze aandacht vraagt: de intergenerationele overdracht van relatieproblematiek. Anders gezegd: relatieproblemen en scheiden lijken soms wel erfelijk... In de vele gesprekken die we de afgelopen maanden voerden met 'ervaringsdeskundigen' op dit gebied viel op hoe vaak er werd verteld dat men zelf afkomstig was uit een gebroken gezinssituatie. Jongeren vertelden hoe hun ouders uit elkaar waren gegaan, vervolgens nieuwe relaties kregen, die dan vaak ook weer schipbreuk leden, en hoe zij zelf als gevolg daarvan moeite hadden om duurzame relaties aan te gaan. Dat lijkt dus iets te maken te hebben met het voorbeeld dat je als kind al dan niet hebt gekregen. Het mag duidelijk zijn dat dit ook voor hulpverleners een belangrijk element kan zijn om rekening mee te houden.

Juridisch

En dan is er tenslotte de juridische context van scheidende ouders en de gevolgen voor hun kinderen. Nu is dit verslag niet de aangewezen plaats voor uitvoerige verhandelingen over de internationale en nationale bepalingen betreffende de positie van kinderen in (echt)scheidingssituaties. Tegelijk is het, wanneer we ons – vanuit de ambitie om schade bij kinderen te voorkomen – buigen over verbeteringen en veranderingen in het scheidingsproces beslist noodzakelijk ons bewust te zijn van wat verdragen en wetgeving in dit verband zeggen over het belang en de rechten van het kind. Ik houd het bij een kort aanstippen van enkele relevante bepalingen. Dan zal blijken dat juridische uitgangspunten niet altijd probleemloos tot gelding (kunnen) worden gebracht in de weerbarstige praktijk.

"Iedereen heeft het over 'het belang van het kind'. Het probleem is dat iedereen hier een eigen visie op heeft en het in de praktijk lang niet altijd duidelijk is wat 'in het belang van het kind' is."

Om dan maar met de deur in huis te vallen: bij alle besluiten en maatregelen betreffende kinderen vormt het belang van het kind een eerste overweging (artikel 3 van het Verdrag inzake de rechten van het kind, IVRK). Het kind heeft het recht om door beide ouders te worden verzorgd en opgevoed en de ouders hebben het recht om hun kinderen op een wijze te verzorgen en op te voeden die zij aangewezen achten. Het kind heeft het recht om gehoord te worden. De overheid moet deze rechten respecteren en beschermen (artikel 5, 9 en 18 IVRK en artikel 8 Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, EVRM).

Deze uitgangspunten keren terug in de 'zeven kernen van goed ouderschap', zoals onlangs verwoord door de Staatscommissie Herijking ouderschap in het rapport 'Kind en ouders in de 21ste eeuw': (1) een onvoorwaardelijk persoonlijk commitment, (2) continuïteit in de opvoedingsrelatie, (3) verzorging en zorg voor lichamelijk welzijn, (4) opvoeding tot zelfstandigheid in sociale en maatschappelijke participatie, (5) het organiseren en monitoren van de opvoeding in het gezin, de school en het publieke domein, (6) de vorming van de afstammingsidentiteit en (7) de zorg voor contact- en omgangsmogelijkheden van voor het kind belangrijke personen, onder wie de andere ouder.

Duidelijk is wel dat het uitgangspunt van de wetgever 'gelijkwaardig ouderschap' is (wat niet hetzelfde is als een 50/50 verdeling van omgang en zorg- en opvoedtaken). Uiteraard kunnen ouders daarover in onderling overleg andere afspraken maken, maar ook dan dienen niet hun eigen belangen (zoals de werksituatie of een nieuwe relatie) maar die van het kind beslissend te zijn. Met andere woorden: als de partnerrelatie verbroken wordt, blijft de ouderrelatie in stand. Ouderschap blijft, ook na een scheiding. Dat de ouders uit elkaar gaan en niet meer bij elkaar wonen is ingrijpend genoeg voor het kind. Het betekent een enorme verandering in zijn dagelijks leven en brengt heel veel praktische problemen met zich. Zeker als de ouders niet goed uit elkaar gaan en er sprake is van moeiten en strijd, ondervindt het kind daarvan veel nadelige gevolgen.
Voor de scheidende partners, maar ook voor hun omgeving en voor de betrokken hulpverleners betekent dit dat zij voor de opgave staan om het partnerschap en het ouderschap te 'ontvlechten'. De wijze waarop dit gebeurt en de mate waarin zij hierin slagen zijn van grote invloed op de afwikkeling van de scheiding en de impact daarvan op hun kind(eren).

Tot de juridische context behoren verder de (wettelijke) regelingen en procedures, bijvoorbeeld met betrekking tot de scheiding zelf, het ouderschapsplan met daarin afspraken over (kinder)alimentatie, gezag en omgang. Maar ook maatregelen die gericht zijn op bescherming van kinderen en jongeren tegen schadelijke gevolgen van de scheiding of zelfs tegen gedragingen van (een van) de ouder die een bedreiging kunnen vormen voor hun ontwikkeling. En dan zijn er verder nog de vele (beroeps)mogelijkheden om de juridische weg te blijven bewandelen.
Op deze en andere relevante aspecten komen we in het vervolg nog te spreken, in het bijzonder als we de mogelijkheden bezien om de bestaande juridische procedures te verbeteren vanuit het oogpunt van het belang van het kind.

Oudervervreemding en ouderverstoting

Uit de gesprekken en ontmoetingen van het Platform is nog weer eens duidelijk geworden dat deze uitgangspunten niet altijd probleemloos tot gelding (kunnen) worden gebracht in de weerbarstige praktijk. In dat verband kan en wil ik er niet omheen om apart stil te staan bij de problematiek van de oudervervreemding of – als sprake is van bewust en gericht handelen van een van de ouders – ouderverstoting. In het vervolg spreek ik alleen van 'ouderverstoting', aangezien de problematiek daarin het scherpst tot uitdrukking komt. Een heel

specifieke verschijningsvorm is overigens nog de internationale kinderontvoering; ik zal daar verder niet apart bij stilstaan.

Uiteraard valt het onderwerp 'scheiden zonder schade' niet samen met deze problematiek, maar het is onmiskenbaar dat veel van de moeizame aspecten die aan het proces van scheiden kunnen vastzitten hier samenkomen. Juist deze concentratie van pijnpunten maakt het fenomeen ouderverstoting zo weerbarstig. Eenvoudige oplossingsrichtingen zijn niet voorhanden.
Tegelijkertijd is er ook aanleiding om te veronderstellen dat, wanneer we werkelijk meters maken met de uitvoering van de aangedragen actielijnen, ook die schrijnende situaties waarin ouderverstoting aan de orde is daardoor in gunstige zin beïnvloed zullen worden.

"Het belang van kinderen is dat twee ouders hun ouderschap (kunnen) blijven uitoefenen."

Het belangrijkste is misschien wel dat er meer erkenning en herkenning van ouderverstoting komt. Het is uit de aard der zaak niet mogelijk om een oordeel over individuele gevallen te geven. En veelal is het – helaas – ook niet mogelijk om aangedaan onrecht en leed te herstellen. Maar nog te vaak wordt ouderverstoting niet herkend en staat een van de ouders – meestal de vader – met lege handen, machteloos en raakt hij het contact met zijn kinderen kwijt.

Terecht wijzen de organisaties die zich met ouderverstoting bezighouden er op dat het uitgangspunt van de Nederlandse wetgeving – overeenkomstig de hiervoor genoemde verdragsbepalingen van het IVRK en het EVRM – is dat het in beginsel in het belang van het kind is om contact te kunnen blijven hebben met beide ouders. Anders gezegd: het is niet alleen een belang van de – uitwonende – ouder, maar het is in de eerste plaats in het belang van het kind dat beide ouders hun ouderschap (kunnen) blijven uitoefenen. Geen contact kan ingrijpende gevolgen hebben voor de ontwikkeling van het kind, zijn basisvertrouwen, het vermogen om zelf duurzame relaties aan te gaan. Contact met beide ouders voorkomt identiteits- en loyaliteitsproblemen bij het kind. Onder meer de artikelen 247 lid 3 en 377a van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek zijn over dit uitgangspunt klip en klaar.

Tenzij… Natuurlijk is er een tenzij. Namelijk als (voortzetting van) omgang ernstig nadeel oplevert voor de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling van het kind, als de ouder kennelijk ongeschikt of niet in staat moet worden geacht tot omgang, als het kind van twaalf jaar of ouder ernstige bezwaren heeft tegen omgang of als omgang anderszins in strijd is met zwaarwegende belangen van het kind. Artikel 9 IVRK zegt kortweg: 'tenzij dit in strijd is met het belang van het kind.' En daar zit dus meteen het probleem: het wordt met het oog op een evenwichtige sociaaleconomische en identiteitsontwikkeling van het kind, *in beginsel* in zijn belang geacht dat het contact heeft met beide ouders, maar er zijn omstandigheden waarin het belang van het kind zich daar juist tegen verzet! Het laat zich raden dat hier een bron van tegenstrijdige interpretaties en conflicten ligt. Hetgeen overigens in ieder geval niet in het belang van het kind is… Hét ingewikkelde punt is namelijk dat dit dan wel echt aangetoond moet kunnen worden. Hier raken we aan het complexe vraagstuk van de *waarheidsvinding*. Het zal vast regelmatig voorkomen dat er sprake is van valse beschuldigingen en manipulatie, van de suggestie – over en weer – van psychopathie en stoornissen als narcisme of borderline-problematiek, of van het inzetten van kinderen in de strijd; maar hoe stel je dat in objectieve zin vast, als politie, hulpverlener of rechter? En als je dat vaststelt, wat zijn dan de consequenties voor de ouder die zich daaraan schuldig maakt?

In de praktijk wordt veelal uitgegaan van het principe dat waar twee kijven er twee schuld hebben, maar is dat wel altijd zo? Hebben de betrokken instanties er wel voldoende oog voor dat de ene partij belang kan hebben bij voortzetting van het conflict, omdat de hulpverlening en de rechter na verloop van tijd zullen kiezen voor 'de koninklijke weg', voor rust en stabiliteit en dus voor continuering van de huidige situatie, waardoor juist die ouder aan het langste eind trekt en de uitwonende ouder het nakijken heeft?
En een andere belangrijke vraag, zeker ook bij het oudere kind: wat wil het kind, de jongere zelf? Ook hier kan sprake zijn van druk en zelfs manipulatie, bijvoorbeeld van de kant van de inwonende ouder. Maar evengoed kan het zo zijn dat de jongere écht geen contact met een van de ouders meer wil. Het is zeer de vraag of het tegen de nadrukkelijke eigen wens van het kind in *dwingen* tot blijvend contact met beide ouders in zijn belang kan worden geacht.

Er is niet ten onrechte op gewezen dat het langdurig of zelfs permanent verbreken van het contact met een van de ouders een vorm van emotionele kindermishandeling kan zijn. Tegelijkertijd valt te begrijpen dat een rechter in een hoog-conflictueuze situatie wil voorkomen dat een

kind tot een speelbal tussen de vechtende ouders wordt gemaakt. Maar ook in die gevallen dat de rechter beslist tot omgang, is het nog niet vanzelfsprekend dat deze ook plaatsvindt. De ouder kan deze omgangsregeling eenvoudig frustreren, en dan moet de andere ouder weer in actie komen – naar de rechter of politie gaan met het verzoek de omgang af te dwingen. Hiervoor zijn verschillende dwangmiddelen beschikbaar, zoals gijzeling of afgifte met de sterke arm. Het toepassen van deze dwangmiddelen om tot effectuering van de omgangsregeling te komen, kan echter weer in strijd zijn met het belang van het kind. En zo staat de ouder weer machteloos toe te kijken, het vertrouwen in de rechtsstaat verliezend, in de wetenschap dat het kind de dupe is.

Ik maak hierbij nog wel een opmerking. Hoezeer ook te begrijpen vanuit het ervaren onrecht en de vaak jarenlang opgebouwde gevoelens van frustratie en onmacht, is het niet behulpzaam dat van de kant van de 'verstoten ouders' en hun belangenorganisaties vaak alle hulpverlenende, jeugdhulp- en justitiële instanties worden gewantrouwd en beschuldigd van medeplichtigheid aan het contactverlies. De keerzijde van deze constatering is dat er een grote verantwoordelijkheid op deze instanties rust om alleen dan van het uitgangspunt van contact met beide ouders af te wijken als daarvoor gegronde reden is. Daarmee ben ik terug bij het belang van waarheidsvinding en een goede diagnostisering van mogelijke psychopathie.

Context en attitude

Wat betekent de hiervoor geschetste drievoudige context (die hier natuurlijk slechts in grove lijnen is geschetst) nu voor de houding en het handelen van hulpverlenende en juridische instanties, wanneer zij bij een scheiding betrokken raken?

Om nog even terug te keren naar de eerste dimensie van de context: het gegeven dat het bij scheiden in essentie gaat om een relationele aangelegenheid waarvoor mensen zelf de primaire verantwoordelijkheid dragen, kan gemakkelijk leiden tot een gevoel van machteloosheid. Tot de conclusie dat we die relatieproblemen en die 'vechthouding' toch niet kunnen oplossen met (verandering van) onze regels, procedures of protocollen. Hoe begrijpelijk misschien ook, toch is het de vraag of dit gevoel terecht is. Wie kennisneemt van alles wat er de afgelopen jaren op dit terrein gezegd en geschreven is, ook vanuit de betrokken instanties, ziet dat er veel aan kritische zelfreflectie is en wordt gedaan. Breed is het besef aanwezig dat, hoewel we niet het verdriet, de moeiten en het ervaren onrecht in individuele situaties ongedaan kunnen maken of naar de toekomst toe in alle gevallen zullen kunnen voorkomen, er heel veel 'haakjes' zijn om tot betere oplossingen te komen, tot andere vormen van conflictoplossing en behandeling van alles wat samenhangt met het proces van uit elkaar gaan. Sleutelwoorden hierbij zijn in elk geval: de-escalatie (bezinning op het huidige 'toernooimodel'); dejuridisering; versterking van de eigen kracht en het zorgend en probleemoplossend vermogen van de (ex-)partners en hun sociale netwerken; het herstellen van de normale orde; en dus meer constructieve op het overleg gerichte begeleiding, ondersteuning en toerusting dan alleen geschilbeslechting en knopen doorhakken door de justitiële instanties.

Belangrijk is ook het besef dat in die situaties waarin de scheiding onafwendbaar of al een gegeven is, de ondersteuning en hulpverlening vooral gericht is op het vinden van en accepteren van de nieuwe realiteit: het 'nieuwe nu', waarbij de partnerschapsrelatie voorbij is en geïnvesteerd moet worden in het opnieuw en onder nieuwe omstandigheden vormgeven van het gedeelde ouderschap. Voor kinderen is dit veelal cruciaal: dat hun ouders uit elkaar gaan verandert op zich niets aan het basisgegeven dat zij beiden hun ouders blijven, van wie ze houden en met wie ze een band hebben en willen onderhouden. Regelmatig hoorden we dat het voor de kinderen veel belangrijker is hóe de ouders uit elkaar gaan dan dát ze uit elkaar gaan. Hiermee willen we overigens op geen enkele manier het gewicht van de scheiding zelf bagatelliseren.
Duidelijk mag zijn dat dit alles het nodige vraagt van betrokken professionals: een andere basis-attitude, andere vaardigheden, een andere werkwijze. Tijdens de bijeenkomsten van het Platform en ook in individuele gesprekken met belangrijke spelers heb ik de bereidheid hiertoe geproefd. Het besef dat het anders kan en moet spreekt ook uit bijdragen van hoofdrolspelers als de Raad voor de rechtspraak, de Nederlandse orde van advocaten, de vereniging van Familierechtadvocaten Scheidingsmediators (vFAS) en de Raad voor de Kinderbescherming rond de Divorce Challenge.

"Wij maken het als GI helaas soms erger voor de kinderen."

De hier beschreven vragen, om niet te zeggen: worstelingen, omtrent de juiste benadering van de bij de scheiding betrokken partijen zagen we met name bij de professionals in de jeugdzorg en de jeugdbescherming. In het bijzonder de machteloosheid en de handelings-

verlegenheid worden misschien wel het sterkst ervaren door de professionals in de jeugdbescherming die werken met kinderen uit 'vechtscheidingen'. Het gaat dan om kinderen die door de ruzies van de ouders in hun ontwikkeling worden bedreigd en – vaak pas na jaren van conflict – onder toezicht worden gesteld. De gezinsvoogd heeft de opdracht om deze ontwikkelingsbedreiging weg te nemen. Daarvoor moet de gezinsvoogd ook met de ouders aan de slag, maar dit blijkt door de jarenlange strijd vaak een onmogelijke opgave. Jeugdbeschermers vertelden ons over het dilemma dat zij hier ervoeren: enerzijds het besef dat zij de strijd tussen de (ex-)partners niet kunnen oplossen, anderzijds de wetenschap dat zij 'niet bij het kind kunnen komen' buiten de ruziënde ouders om. En in het verlengde hiervan uitten sommigen hun aarzeling over de inzet van de ondertoezichtstelling in scheidingszaken, maar wezen anderen erop dat dit instrument niet gemist kan worden, bijvoorbeeld als een kind noodzakelijke medische zorg onthouden wordt.
De uitdaging waarvoor hulpverleners in dit soort situaties staan is om emoties, frustraties en onmacht van de ouders een plek te geven zonder het tot een strijd te laten worden. Het doel is uiteindelijk niet om het conflict op te lossen, de communicatie tussen de ouders te herstellen of aan te sturen op een keuze tussen de ouders (gezag en omgang), maar om 'de maatschappelijke orde' te herstellen op een wijze die daadwerkelijk in het belang van het kind is. Reductie van stress en conflictstof in het hele proces rond het kind en zijn ouders maakt hiervan zonder twijfel deel uit.

De worsteling van veel professionals komt ook op een andere manier naar voren, namelijk in die situaties waarin zij voor de vraag staan of het blijvend contact met beide ouders niet óók betekent het voortduren van de – vaak al jarenlang bestaande – conflictsituatie. Hoe begrijpelijk ook, het is wel verontrustend dat in de praktijk jeugdhulpverleners, maar ook andere instanties, dan het uitgangspunt van gelijkwaardig ouderschap gemakkelijk loslaten en met het oog op het creëren van 'rust en stabiliteit' voor het kind een van beide ouders geheel buiten beeld brengen. Dit blijkt ook regelmatig als te volgen handelwijze te zijn opgenomen in richtlijnen en protocollen; het vermijden van strijd en met het oog daarop het éénouderschap worden 'in het belang van het kind' geacht, zonder dat rekenschap wordt gegeven van de schade die het kind dáárvan ondervindt. Gegeven het uitgangspunt van verdragen en wetgeving is het zeer gewenst deze praktijk kritisch tegen het licht te houden.

Sprekend over de attitude van professionals en instanties is het goed om ons te realiseren dat er al heel veel gebeurt aan vernieuwing en verbetering van werkwijzen. De Raad voor de Kinderbescherming houdt sinds enige tijd ouderavonden waarop gescheiden ouders hun ervaringen delen. In gemeenten wordt geëxperimenteerd met een scheidingsloket ('Kenniscentrum Kind en Scheiding'). De rechtspraak werkt in familiezaken steeds meer met een regierechter. De vFAS heeft een digitaal kennisplatform met laagdrempelige informatie over scheiden. Goede initiatieven, die het verdienen om versterkt en uitgebouwd te worden!

Binnen het Platform is om deze reden getracht om alle ideeën, initiatieven en voorstellen in beeld te krijgen, daarin ordening aan te brengen en vervolgens een gezamenlijk perspectief te ontwikkelen. Daarbij is soms sprake van laaghangend fruit, soms worden keuzes gevraagd en er zijn ook enkele weerbarstige kwesties die om een grondiger bestudering vragen alvorens tot een goede oplossingsrichting kan worden gekomen. En natuurlijk is het zaak om te behouden wat goed is en goed werkt. Zo realiseren we ons dat het overgrote deel van de scheidingen binnen de bestaande procedures 'geruisloos' wordt afgewikkeld, waarmee zowel de vaak genoemde filterfunctie van de advocatuur als de geschilbeslechtende rol van de rechterlijke macht zichtbaar worden. De focus komt daardoor al gauw te liggen op de situaties waarin deze rollen niet zodanig (kunnen) worden vervuld om een problematische en daarmee potentieel schadelijke afhandeling te voorkomen. In de volgende hoofdstukken van deze rapportage zal dit allemaal aan de orde komen.

Het is van belang om in dit verband een opmerking te maken over de rol van de (rijks)overheid. Zeker: als er wetgeving moet komen of worden aangepast, of als er landelijk beleid moet worden gevoerd, ligt er een taak voor de landelijke overheid. Maar het is cruciaal dat we voor de oplossing van de knelpunten waar we tegenaanlopen niet automatisch en uitsluitend naar de rijksoverheid, naar de ministeries van JenV en van VWS kijken. Júist omdat scheiden een relationele aangelegenheid is, die zich afspeelt in een gezin, in een wijk, binnen een sociaal netwerk, komt het erop aan dáár de aanknopingspunten voor verandering te zoeken. De rol van de overheid kan daarbij een faciliterende of stimulerende zijn, maar moet nu juist niet de verantwoordelijkheden van anderen 'overnemen'.
Deze benadering bouwt voort op de gedachte achter de Divorce Challenge: omdat het gaat om een complex maatschappelijk probleem dat de overheid niet alleen kan oplossen, is gekozen voor een aanpak waarbij de relevante actoren uit de samenleving worden gemobiliseerd en

betrokken. Dit levert niet alleen meer variëteit en rijkere inzichten op, maar ook leren de betrokken partijen van elkaar en zijn ze meer bereid om elkaars standpunten te waarderen en aan te vullen en om samen te werken wanneer het aankomt op de uitvoering. Van regelgeving, via participatie naar co-creatie.

Met bovenstaande hebben we ons de afgelopen maanden intensief beziggehouden. In het besef dat we buitenstaanders zijn. Dat we ieder voor zich ons eigen persoonlijke en professionele perspectief hebben en dat we maar een beperkt zicht op het plaatje hebben, zeker op het niveau van de individuele situatie.
Samen deden we inzichten op, die misschien niet allemaal even origineel of verrassend zijn, maar waarvan we ons wel bewust moeten zijn willen we tot acties en verbeteringen komen die ook echt helpen en de schade bij kinderen als gevolg van scheidingen kunnen beperken.

Fases en uitdagingen

Al bij de Divorce Challenge werd in het scheidingsproces een aantal fases onderscheiden. Dit bood een handvat om de inzendingen te rubriceren en per fase een 'kop-loper' aan te wijzen. Tijdens de werkzaamheden van het Platform is deze indeling in fases voortgezet. Uiteraard waren we ons ervan bewust dat deze fasering een schematisering van de werkelijkheid vormt en dat de praktijk veel complexer en diverser kan zijn. Tegelijkertijd was het wel behulpzaam om zicht te krijgen op de vragen en knelpunten die zich in de loop van een scheiding (kunnen) voordoen en ook op welke instanties of personen een verantwoordelijkheid hebben c.q. mogelijk een rol kunnen spelen in het vinden van antwoorden en oplossingen.
De volgende fases kunnen worden onderscheiden:

- Fase 1: begin ouderschap
- Fase 2: relatieproblemen
- Fase 3: uit elkaar
- Fase 4: rechtsgang
- Fase 5: na de scheiding

Gaandeweg ging onze aandacht daarnaast ook uit naar de fase vóór het ouderschap en zelfs voordat mensen een relatie aangaan. Deze fase hebben we aangeduid als fase 0; deze begint op de keper beschouwd al bij de opvoeding van en het onderwijs aan kinderen: hoe worden ze hierop voorbereid, wat krijgen jongeren mee over relatievorming?

Aan elke fase is minstens één uitdaging te koppelen, vanuit de ambitie om – als de ouders uiteindelijk uit elkaar gaan – schade bij kinderen te voorkomen. Hieronder beschrijven we de verschillende fases en de bijbehorende uitdagingen, die leidend zijn geweest in onze besprekingen.

Fase 0: vóór de relatie

Kinderen worden – eerst en vooral in de opvoeding thuis en op school – voorbereid op hun latere functioneren in de samenleving. Daartoe krijgen zij kennis overgedragen en worden hen allerlei vaardigheden bijgebracht. Misschien leren kinderen en jongeren nog wel het meest van de voorbeelden uit hun directe omgeving: hoe gaan hun ouders met elkaar om, hoe worden meningsverschillen en conflicten opgelost?
Steeds meer kinderen groeien op in een gebroken gezinssituatie. Vaak ontbreekt het hen aan goede voorbeelden, in het bijzonder als er sprake is van vechtscheidingen of het structureel buiten beeld raken van een van de ouders. Op scholen is er aandacht voor seksuele voorlichting, burgerschapsvorming en anti-pesten, maar niet of nauwelijks voor relatievorming.

Uitdaging: hoe borgen we als samenleving dat onze kinderen en jongeren worden voorbereid op het krijgen en onderhouden van een (goede) relatie? Welke rol kunnen scholen daarin spelen?

Fase 1: begin ouderschap

Ouders hebben veel ballen in de lucht te houden. Ze combineren de partnerrelatie met onder andere zorg, werk en kinderen. Ze kunnen geholpen zijn met waardevolle informatie over het ouderschap. Aanvankelijk zeggen ouders vaak geen ondersteuning nodig te hebben, maar later betreuren ze dat: 'Was ik maar beter voorbereid'.
Voor het welzijn van kinderen is het heel belangrijk dat ouders goed in hun vel zitten. Veel jonge ouders ervaren een dip in hun relatie. Vaak is de verklaring: je bent onzeker en je kent je partner niet als opvoeder, al doende ga je dat ontdekken.
Doorgaans zijn ouderparen in deze fase van plan om hun kind samen in harmonie op te voeden. Voor veel gesprekspartners aanleiding om voor te stellen om in deze fase op te (laten) tekenen dat je altijd elkaars ouderrol zult erkennen, mocht de relatie tussen de ouders toch stuklopen.

Uitdaging: Partners worden ouders. Hoe kunnen we partners ondersteunen als ze samen ouders worden? Hoe kunnen we hen helpen om de relatie niet alleen 'bevallingsproof' te maken, maar ook 'baby-proof'?

Fase 2: relatieproblemen

In vrijwel elke relatie komen vroeg of laat problemen. Die zijn lang niet altijd dermate ernstig dat de relatie erdoor stukloopt en/of dat kinderen schade ondervinden. Er lijkt een taboe op hulp vragen te zijn: dikwijls wordt niet of te laat hulp gezocht, terwijl hulp minder effectief is naarmate de problemen zijn toegenomen. Beter en eerder signaleren is derhalve belangrijk. Ook is het aanbod van hulp en ondersteuning niet goed toegankelijk. Bovendien is dit de fase waarin daadwerkelijk schade bij kinderen als gevolg van de problemen van hun ouders kan ontstaan. Veelal is er in deze fase nog nauwelijks (georganiseerde) aandacht voor de kinderen, terwijl dat wel noodzakelijk is, zeker in die situaties waarin de problemen niet meer oplosbaar blijken te zijn en uiteindelijk uitmonden in een scheiding.

Uitdaging: Hoe signaleren we tijdig (ernstige) relatieproblemen? Welke ondersteuning en interventies zijn beschikbaar? Zijn die ook bekend en toegankelijk? Hoe krijgen we de kinderen tijdig in beeld? En: hoe bereiken we kwetsbare groepen die hulpmijdend zijn?

Fase 3: uit elkaar

Het systeem/stelsel is niet ingericht op scheiden. Er is veel schaamte, schuld en gevoel van falen. Relatieproblemen spelen zich doorgaans achter de voordeur af, maar bij een scheiding sta je opeens in het volle licht en kan de hele wereld meekijken. Een scheiding is een 'life event', waarschijnlijk zelfs 'de grootste reorganisatie van je leven'. Het zou bespreekbaar moeten zijn dat je hulp nodig hebt om deze moeilijke tijd door te komen.

Uitdaging: Hoe zorgen we ervoor dat het normaal is dat ouders hulp zoeken bij een scheiding? En ook hier weer: hoe organiseren we een overzichtelijk en toegankelijk aanbod en hoe bereiken we kwetsbare groepen die hulpmijdend zijn?

Fase 4: rechtsgang

Het huidige juridische proces zet niet voldoende aan tot de-escalatie, er zitten verkeerde prikkels in het systeem. Het gevecht kan in die procedures worden voortgezet en wordt dan vaak zelfs geïntensiveerd, op steeds meer fronten; soms ontstaat het gevecht zelfs pas door of in die procedures. Enkele veel genoemde knelpunten zijn:

- de positie van het kind komt in deze procedure niet goed uit de verf;
- verzoekschrift en verweer werken escalatie in de hand;
- de veelheid aan mogelijkheden om te (blijven) procederen;
- mensen voelen zich niet gehoord;
- de Raad voor de Kinderbescherming en GI komen te laat in beeld.

> *"In het rechtssysteem rond scheidingen staat het belang van het kind niet centraal."*

Uitdaging: Hoe ontwikkelen we een verbeterde, op de-escalatie gerichte rechtsgang, waarin de behoeften van zowel de scheidende ouders als die van het kind en de positie en het belang van kinderen meer gewaarborgd kunnen worden?

Fase 5: na de scheiding

Als de scheiding in juridische zin een feit is, betekent dat niet dat de problemen voorbij zijn of dat het kind geen schade meer ondervindt. Maar al te vaak geldt het tegendeel! Ouders kunnen alimentatie, verdeling van zorg- en opvoedingstaken of andere afspraken aangrijpen om door te gaan met hun strijd. Soms is deze strijd niet zichtbaar, maar is er sprake van een koude oorlog. In deze fase speelt ook het schrijnende en weerbarstige probleem van de ouderverstoting.

Uitdaging: Hoe zorgen we ervoor dat het kind na de scheiding niet de dupe wordt van voortslepende conflicten? Hoe kan (beter) worden geborgd dat rechterlijke uitspraken en regelingen en gemaakte afspraken worden nagekomen? Hoe geven we het uitgangspunt van blijvend contact met beide ouders beter vorm?

Als we de huidige situatie, waarin we ons met bovenstaande uitdagingen geconfronteerd zien, in een visualisatie weergeven, ziet dat er als volgt uit, waarbij het kader rechts een indruk geeft van waar 'ouders met problemen' zoal tegenaanlopen.

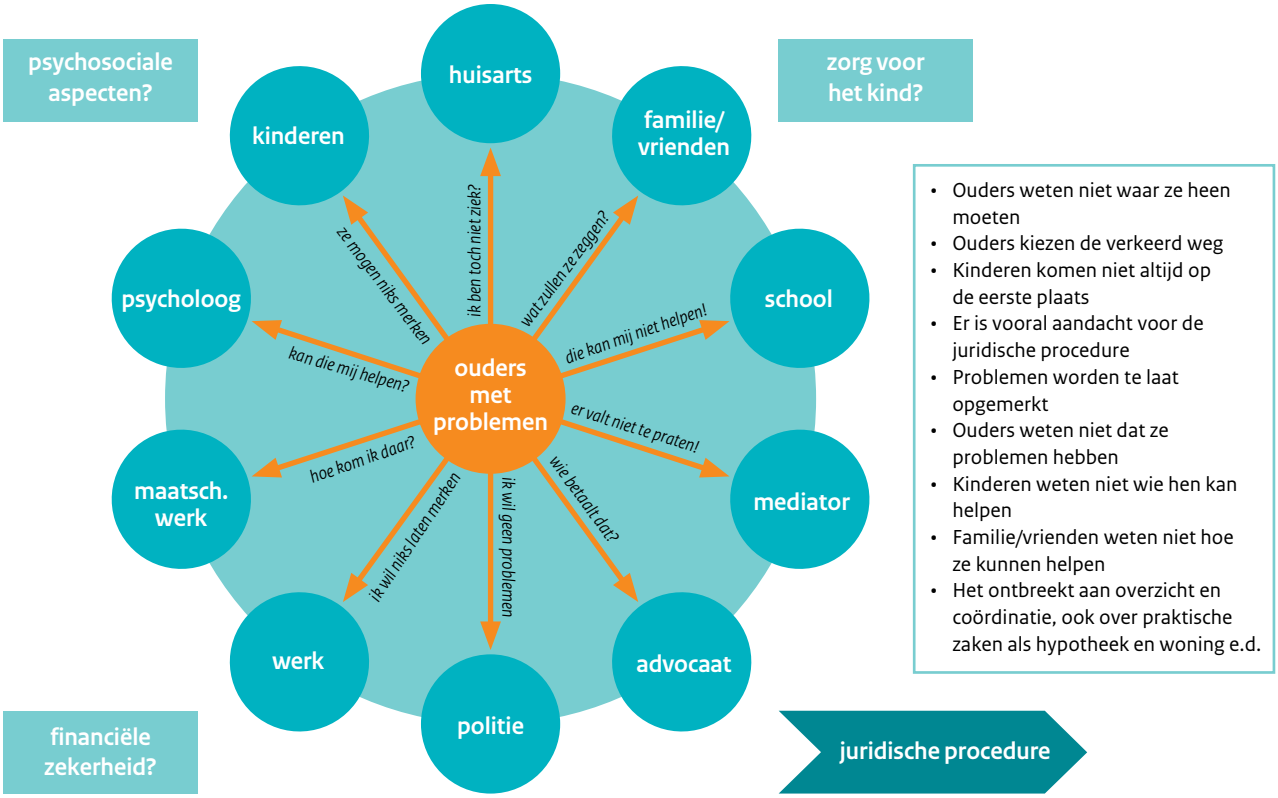

- Ouders weten niet waar ze heen moeten
- Ouders kiezen de verkeerd weg
- Kinderen komen niet altijd op de eerste plaats
- Er is vooral aandacht voor de juridische procedure
- Problemen worden te laat opgemerkt
- Ouders weten niet dat ze problemen hebben
- Kinderen weten niet wie hen kan helpen
- Familie/vrienden weten niet hoe ze kunnen helpen
- Het ontbreekt aan overzicht en coördinatie, ook over praktische zaken als hypotheek en woning e.d.

Van uitdagingen naar acties

De per fase beschreven uitdagingen vragen om concrete actielijnen en oplossingsrichtingen. In dit hoofdstuk beschrijven wij hoe de verschillende uitdagingen kunnen worden opgepakt, door wie en met welke middelen. In vrijwel alle fases spelen uitdagingen die vragen om activiteiten in de sfeer van publieksvoorlichting, bewustwording en informatieverstrekking; activiteiten, kortom, gericht op gedragsverandering. Dan gaat het om relatievorming (fase 0), het ouderschap (fase 1), omgaan met relatieproblemen (fase 2), het uit elkaar gaan (fase 3 en 4) en de omgang na de scheiding (fase 5). De uitdagingen die gekoppeld zijn aan fase 0 en 1 zien vooral hierop.

Met name in fase 2 en 3 spelen uitdagingen die daarnaast om geheel andersoortige actielijnen vragen. Hier gaat het er immers om om op lokaal niveau te verzekeren dat er mensen zijn die een gezin met relatieproblemen of ouders die uit elkaar gaan tijdig signaleren en met deskundige en constructieve raad en daad terzijde staan. Dat er sociale netwerken functioneren die signaleren, ondersteunen, alerteren, doorverwijzen en samenwerken; en dat die informele netwerken kunnen steunen op en ingebed zijn in een formele structuur op gemeentelijk niveau, met professionals met specifieke verantwoordelijkheden en capaciteiten. Activiteiten in de sfeer van publieksvoorlichting, bewustwording en informatieverstrekking zullen het functioneren van die informele netwerken bevorderen; maar hier komt het erop aan te verzekeren dat ze in een concreet geval ook inderdaad werken, ingebed als ze zijn in formele, gemeentelijke structuren. Bij deze actielijnen zijn dus vooral de gemeenten aan zet, samen met lokale partners, zoals woningbouwverenigingen, sociale dienst, huisartsen, scholen, kinderopvang, consultatiebureaus, opvoedpoli, maatschappelijk werk, maar ook jeugdhulp- en familierechtprofessionals.

De uitdagingen in fase 4 hebben vooral betrekking op het aanpassen c.q. versterken van structuren, procedures en capaciteiten bij instanties, zowel justitieel als op het gebied van de hulpverlening. Aan zet zijn hier in het bijzonder de actoren in het scheidingsproces en de rijksoverheid. Bijvoorbeeld: het ontwikkelen van een verbeterde, op de-escalatie gerichte rechtsgang, waarin de behoeften van de scheidende ouders en de behoeften en het belang van kinderen meer centraal staan. Hier gaat het dus om de institutionele structuren en processen. En in fase 5 spelen vooral vragen rond acceptatie van de nieuwe situatie, de naleving en handhaving van afspraken en regelingen. Daarnaast doen zich in deze fase veel praktische kwesties voor die, zeker ook voor kinderen, een grote impact op het dagelijks leven hebben.

“Dat ze uit elkaar zijn gegaan is niet het ergste, maar het potje wat ze er daarna van hebben gemaakt …”

Tegen deze achtergrond kunnen we drie soorten actielijnen onderscheiden: publiek, lokaal en institutioneel. Het accent verschuift, mét de fases, globaal van publiek naar lokaal en vervolgens naar institutioneel.

Hieronder volgt een beschrijving van ‘de oogst’ aan actielijnen en oplossingsrichtingen, zoals die in de beraadslagingen van het Platform naar voren zijn gekomen, waarbij gebruikt is gemaakt van alles wat via de Divorce Challenge of op andere wijze onder onze aandacht is gekomen. Vanzelfsprekend zijn hier en daar keuzes gemaakt; niet alles wat werd aangereikt is overgenomen. Zoveel mogelijk worden daarbij ook de aangewezen actoren vermeld. Verderop zal worden aanbevolen om voor de uitvoering van deze acties een uitvoeringsprogramma in te richten vanuit Rijk en gemeenten. Hun eventuele rol bij de afzonderlijke acties zal om deze reden niet steeds worden vermeld. Tezamen vormen al deze actielijnen de agenda voor de komende periode op het terrein van de scheidingsproblematiek.

Voordat we de verschillende fases langslopen op de ‘fase-specifieke’ actielijnen, staan we eerst stil bij de algemene, voor alle fases relevante actielijnen.

Algemeen-publiek

In de kern gaat het hier om **publieke bewustwording** van het risico van schade bij kinderen als gevolg van een scheiding. Het is zaak dat iedereen daarop alert is in de eigen omgeving: werk, buurt, sportvereniging, school. In algemene termen komt het neer op signaleren, niet wegkijken of een kamp kiezen, maar de betreffende ouders op een ondersteunende, niet-beschuldigende toon aanspreken op het risico voor kinderen en hen eventueel doorverwijzen naar hulp. Het is daarbij de moeite waard om de sociale omgeving te helpen zich ten aanzien van

relatie- en scheidingsproblematiek te ontwikkelen van 'onbewust onbekwaam' naar 'bewust bekwaam'.

"Het sociale netwerk kiest partij, maar we blijven allemaal familie van Kees."

Ook **professionele bewustwording en vorming** is van groot belang; professionals in de omgeving die op enigerlei wijze professionele verantwoordelijkheid dragen voor kinderen, gezinnen, sociale zaken, buurtwerk, school. Die professionals dienen niet alleen alert te zijn op relatieproblemen en risicovolle situaties voor kinderen, maar moeten door toegesneden cursussen, informatie, trainingssessies ook geschoold zijn om op een geëigende manier ondersteuning te bieden aan ouders en aan kinderen; of hen door te verwijzen naar de juiste hulp. Deze professionals bereiken we via de departementen, uitvoeringsorganisaties, gemeenten, met folders, trainingssessies, etc.

Het betreft hier derhalve vooral actielijnen die algemeen zijn, gericht op het brede publiek, vooral betrekking hebbend op bewustwording, voorlichting, informatievoorziening en 'vorming'. Communicatieve instrumenten worden ingezet om het gedrag te beïnvloeden van iedereen die te maken heeft met scheidende ouders en hun kinderen, dus de hele samenleving.
Aan zet zijn hier met name de Rijksoverheid en gemeenten, die initiëren, regisseren, financieren, maatschappelijke partners zoeken, faciliteren, via communicatie, campagnes, voorlichtingsmateriaal en dergelijke.

ACTIES:

- Start een brede campagne **'Scheiden… en de kinderen dan?'**, met onder meer de volgende onderdelen:
  - Bevorder de bewustwording dat het kind **recht heeft op zorg door en contact met beide ouders**.
  - Ontwikkel in samenwerking met relevante partners een **'goed uit elkaar-pakket'**.
  - Stel een laagdrempelig en voor een breed publiek toegankelijk **magazine** samen, met daarin informatie over allerhande beschikbare ondersteuning en begeleiding, maar bijvoorbeeld ook interviews met bekende en onbekende Nederlanders die hun ervaringen met relatieproblemen en scheiding delen.
  - Benut een goed beheerde **website** en een voor professionals, ouders en kinderen toegankelijke **databank** voor effectieve interventies en aanpakken, voor een algemene en brede informatievoorziening over ouderschap, relatieproblemen, de scheiding en na de scheiding.
  - Stel aan de hand van een enquête onder gescheiden ouders een **top 5 do's and don'ts** in een scheidingsproces samen (voor mannen en voor vrouwen afzonderlijk) en stel dit beschikbaar voor iedereen die in een scheiding terechtkomt.
- Inventariseer bestaande **programma's en interventies** die zien op voorlichting, informatie en ondersteuning rond relatievorming en -herstel in situaties van relatieproblemen, bij scheiding en na de scheiding. Stel indien nodig bij knelpunten in bereik en/of implementatie een ontwikkelagenda op. Organiseer een **overzichtelijk aanbod** hiervan en stimuleer de ontwikkeling van een **keurmerk**.
  Actoren > kennisinstituten.
- Stimuleer mogelijkheden tot contact tussen ervaringsdeskundigen, bijvoorbeeld via ouderorganisaties, een **Villa Pinedo voor ouders**, zgn. **scheidingscafé's** en social media-groepen.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties.

Fasegewijs

Omdat het aangaan van – duurzame – relaties niet vanzelf gaat of vanzelfsprekend is, behoren kinderen en jongeren daarop te worden voorbereid (**fase o**). Dat moet natuurlijk eerst en vooral in de gezinnen gebeuren. Maar ook voor de scholen voor basis- en voortgezet onderwijs ligt hier een taak in het toerusten van kinderen op het vlak van relatievorming. Verschillende gesprekspartners hebben gepleit voor specifieke aandacht voor dit thema, naast seksuele voorlichting en burgerschapsvorming. Tegelijk is ervoor gewaarschuwd het onderwijs te overvragen door opnieuw een thema toe te voegen aan de veelheid van thema's en onderwerpen waaraan leraren geacht worden aandacht en tijd te besteden. De suggestie kwam naar voren om te bezien of er voor de verschillende thema's, naast de genoemde bijvoorbeeld ook pesten en obesitas, gemeenschappelijke elementen – **levensvaardigheden** – te onderscheiden zijn, waardoor er in samenhang aandacht aan kan worden geschonken.

"Jongeren weten alles over seks maar niets over relaties."

Daarnaast zijn er, wanneer eenmaal sprake is van een relatie, verschillende manieren om daarin te investeren en tevens voorbereid te worden op een eventueel ouderschap. Het bekend stellen en beschikbaar maken van het aanbod en van informatie daarover kan erg behulpzaam zijn voor stellen die hiervoor belangstelling hebben of ontwikkelen.

ACTIES:

- Zorg ervoor dat **relatievorming** wordt meegenomen bij de **curriculumherziening** en vergroot het bereik van het project **De Gezonde School**, waarvan seksuele vorming en relaties een onderdeel vormen.
  Actoren > PO-Raad, VO-Raad en wetenschap.
- Bevorder – in overleg met de advocatuur en het notariaat – de ontwikkeling van **anti-vechtscheidingsclausules** en opneming hiervan in huwelijkse voorwaarden en samenlevingscontracten.
  Actoren > advocatuur en notariaat.
- Zoek naar passende wegen om het moment van huwelijkssluiting of partnerschapsregistratie te benutten om relevante **informatie over ouderschap** te verstrekken.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties.

Zoals al aangestipt bij de beschrijving van **fase 1** in het vorige hoofdstuk is de komst van het eerste kind en daarmee de overgang van partnerschap naar ouderschap vaak een bron van spanningen: de relatie kan onder druk komen te staan omdat zich mét de komst van een kind nieuwe vragen aandienen, namelijk rond ouderschap en opvoeding. De jonge ouders staan voor de opgave om deze nieuwe vragen vanuit een hecht partnerschap te adresseren.

ACTIES:

- Zorg dat voor (aanstaande) ouders – naast zwangerschapsgym – **ouderschapsgym** beschikbaar is, waarbij de partnerrelatie centraal staat, in het bijzonder via de jeugdgezondheidszorg en de Centra voor Jeugd en Gezin.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties.
- Stimuleer het sluiten van een **geboortecontract** en het afleggen van een **ouderschapsbelofte**.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties.
- Betrek waar mogelijk het **sociale netwerk** bij de voorbereiding op het ouderschap.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties.

Er is vrijwel geen relatie waarin zich niet vroeg of laat problemen voordoen. Die kunnen allerlei oorzaken hebben, waarvan de komst van kinderen er één is. Wanneer echter de problemen tussen ouders structureel worden, tekent zich al gauw daadwerkelijke schade bij de kinderen af. En zeker als dit lang voortduurt, zonder dat de ouders hulp zoeken of accepteren, vanuit het sociale netwerk of van professionals, kan de impact op de levens van kinderen groot zijn.
Ook in deze fase – **fase 2** – is toegankelijke en overzichtelijke informatie over het beschikbare aanbod aan cursussen, programma's en therapieën belangrijk.

Het is ook vanaf deze fase dat structurele aandacht voor de kinderen geboden is: wie heeft het kind in beeld? waar kan het kind terecht met zijn vragen en moeiten? is er professionele hulp nodig?

ACTIES:

- Vergroot de (financiële) toegankelijkheid van **relatietherapie** door een erkende therapeut. NB: anders dan vaak gedacht is relatietherapie nooit in algemene zin opgenomen geweest in de basisverzekering van de Zorgverzekeringswet. Wanneer een vorm van collectieve of publieke tegemoetkoming in de kosten van relatietherapie gewenst is, dient gezocht te worden naar het juiste (wettelijke) kader.
  Actor > Tweede Kamer.
- Geef bekendheid aan interventies als de **Eigen Kracht Centrale**, **Eigen Plan** en **Familiegroepsplan**, waarbij het sociale netwerk kan worden betrokken bij de oplossing van relatieproblemen.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties.
- Stimuleer **preventieve relatie-educatieprogramma's**.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties.
- Stel zeker dat waar stellen hulp zoeken dan wel op andere wijze in beeld komen bij (overheids-)instanties of hulpverlening altijd gevraagd wordt of er kinderen in het spel zijn, zodat gezocht kan worden naar wegen om voor het kind een **steunfiguur** te organiseren, die ook bij een eventuele scheiding aanspreekpunt voor en spreekbuis namens het kind kan zijn.
  Actor > uitvoeringsorganisaties.
- Stimuleer en ondersteun initiatieven die erop gericht zijn om – bijvoorbeeld met inzet van **buddies** of een **pre-Villa Pinedo** – kinderen en jongeren te ondersteunen bij relatieproblemen tussen de ouders.
  Actoren > Villa Pinedo, wetenschap.
- Haak, met het oog op de signaleringsfunctie van scholen, aan bij de beweging om **jeugdhulp in de school** te halen, zoals in Almere.
  Actoren > JN, PO-Raad, VO-Raad.

Wanneer ouders eenmaal besluiten om uit elkaar te gaan (**fase 3**) dienen zich heel nieuwe vragen aan. Zoals al gezegd spelen hier vaak gevoelens van falen, waardoor mensen (vooral mannen!) lang wachten of geheel afzien van het inroepen van hulp. Scheiden is echter een dusdanig ingewikkeld en veeleisend proces dat de maatschappelijke norm zou moeten zijn dat je dat niet alleen doet! Het taboe op het vragen van hulp compliceert gemakkelijk een goede afdoening.
Het is ook in deze fase dat de aandacht heel erg uitgaat naar de ouders zelf: zij moeten van alles doen en regelen, er komen veel vragen op hen af en er komen nieuwe

spelers op het toneel die hun aandacht vragen. In deze periode zijn ouders minder beschikbaar voor hun kind. Juist daarom is het van belang dat de positie en de belangen van het kind goed geborgd zijn: ook voor hen is de scheiding een *life event!* Jongeren spraken tegenover ons in termen van "mijn scheiding"... De hiervoor genoemde steunfiguur kan in dit opzicht een essentiële rol spelen.

"Het hielp mij dat iemand mijn verhaal afkapte met de vraag: maar hoe is het met je dochter?"

Zeker in deze fase is het van belang ons te realiseren dat de rol van het sociale netwerk zowel positief als negatief kan zijn. Ook voor familieleden, in het bijzonder grootouders, buren en vrienden is de eerste beweging om 'hun contact' te steunen. Wanneer zij een kant kiezen werkt dit eerder escalerend en polariserend dan dempend. Daarmee wordt het kind tekort gedaan: het kind heeft belang bij twee ouders die hun ouderschap blijven uitvoeren en met elkaar kunnen overleggen, nu en in de toekomst. Het sociaal netwerk is vaak 'onbewust onbekwaam' – zij kennen de gevolgen van hun gedrag niet. Doel is dat dit netwerk (on)bewust bekwaam wordt: door het verkrijgen van meer zelfinzicht in het eigen gedrag en de mogelijke gevolgen voor de kinderen. In dit verband mag nog eens gewezen worden op de belangrijke rol die de school kan spelen in het signaleren van problemen thuis, alsook in het adresseren hiervan in de veilige omgeving die zij voor kinderen vormt.

In de Volkskrant van 25 januari 2017 schreef Steven Pont hierover het volgende:
"Kinderombudsvrouw Margrite Kalverboer stelde afgelopen week in Nieuwsuur dat het bemoeien met elkaars opvoeding een van de laatste taboes is. Veel ouders die ooit strijdend uit elkaar gingen, vertellen achteraf dat ze door hun vechtscheidingsblindheid geen oog hadden voor de noden van hun kind. Weg dus, met dat taboe. Bemoei je als omgeving actief met een vechtscheiding en huil niet alleen maar empatisch mee met je verblinde broer, buurvrouw of vriendin. Als ouders na de scheiding door eigen woede en pijn verblind zijn, moet de omgeving hun de ogen durven openen en hun het belang van het kind laten zien. Alleen zo kunnen we met elkaar deze steeds verder uit de hand lopende epidemie te lijf."

Juist in deze fase is een overzichtelijk en toegankelijk aanbod van hulp en ondersteuning nodig en dient er ruimte te zijn voor de emoties. Een veelgehoorde opmerking van gescheiden ouders was dat, als je dan dit punt bereikt hebt en vast van plan bent om goed uit elkaar te gaan, de centrale vraag is: '... maar wie bel je dan?'

"Na verloop van tijd bleek ik bij een strafrechtadvocaat te zijn terechtgekomen."

Daarom is het noodzakelijk dat er een vast en voor ieder toegankelijk **scheidingsloket** is in de gemeente van waaruit professionele hulp kan worden georganiseerd. Deze hulp dient subsidiair van aard te zijn. Het gaat niet alleen om het verlenen van goede hulp op maat, maar ook om het herstellen of versterken van het zorgende vermogen van de ouders én van de mensen in de omgeving, zoals familieleden, buren en anderen. Het feit dat iemand hulp nodig heeft levert hier een motief op voor de versterking van relaties waarin mensen elkaar ontmoeten en hun zorgende vermogens ontwikkelen. De zorgbehoefte wordt het aangrijpingspunt voor een coöperatief proces op microniveau. Professionals komen en gaan, maar het sociale netwerk blijft en alleen zo kan de continuïteit geborgd worden. Dat is essentieel.

ONTWIKKELPUNT:
Gegeven de verwachtingen van dit scheidingsloket (goed toegankelijk, voorlichting en informatieverstrekking, het beschikbaar stellen van expertise, het activeren van de eigen kracht en het sociale netwerk, alsmede het (kunnen) stellen van de diagnose bij complicaties) én het uitgangspunt van vrijwilligheid, de wenselijkheid van een vormgeving die past bij de lokale situatie en de noodzaak om stigmatisering ('wie bij het scheidingsloket komt zit in een vechtscheiding') te voorkomen, is het aangewezen om aan het concept **'scheidingsloket'** nadere uitwerking te geven. Zie hiervoor ook de paragraaf 'vervolg en uitwerking'.

Betrek hierbij in elk geval de volgende elementen:
- Koppel het scheidingsloket aan het **wijkteam**, dat functioneert als spin in het web en zorgt voor de verbindingen en de continuïteit.
- Bemens het scheidingsloket met scheidingsdeskundigen die andere professionals (die hier niet specifiek dagelijks mee bezig zijn: huisartsen, onderwijzers, sportleraren, buurtwerkers) en het sociale netwerk kunnen **ondersteunen**, maar ->

waar zij ook terechtkunnen met vragen en waarnaar zij doorverwijzen.
- Geef een zo volledig mogelijke **informatievoorziening** over alles wat met de scheiding te maken heeft.
- Beleg in het scheidingsloket de functies van **diagnose** en **triage**, met aandacht voor de risico's op schade voor kinderen en huiselijk geweld.

Een ander punt: uit het rapport 'Weten is nog geen doen' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid komt naar voren dat in deze fase veelal ook heel veel praktische en financiële zaken voor de ouders spelen – over de hypotheek, de huur, verzekeringen, bankzaken – die, wanneer ze niet goed opgepakt worden, gemakkelijk complicerende factoren in de scheiding kunnen worden of ook ertoe leiden dat er schulden ontstaan, waarmee de risico's op schade bij kinderen wordt verhoogd. Inmiddels heeft het kabinet een pilot scheidingen aangekondigd.

ACTIES:
- Borg dat elke instantie die wordt benaderd met een hulpvraag vraagt of er kinderen in het spel zijn en eraan bijdraagt dat er een **steunfiguu**r voor de kinderen wordt gezocht, zoals **JIM** (Jouw Ingebrachte Mentor).
  Actoren > uitvoeringsorganisaties.
- De mogelijkheden voor **mediation**, een **Eigen Kracht Conferentie of familiegroepsplan** en een **time-out** (bedenktijd) moeten altijd onder de aandacht worden gebracht van partners die op het punt staan te scheiden.
  Actoren > advocatuur en uitvoeringsorganisaties.
- Inventariseer in **good practices** bij banken, (zorg)-verzekeraars, woningcorporaties en zorg voor uitwisseling daarvan, met het oog op het voorkomen van schulden en complicaties in de afhandeling van de scheiding.
  Actoren > advocatuur, banken, (zorg)verzekeraars en woningcorporaties.
- Ga in gesprek met grote **werkgevers en de werkgeversorganisaties** over de door hen ervaren knelpunten in relatie tot scheidingen, bijvoorbeeld rond verzuim.
  Actor > werkgever.
- Realiseer **voorlichting en sociale steun** voor kinderen die een scheiding meemaken door op **iedere school** toegang te creëren tot een informatief en preventief aanbod (zoals KIES, !JES, Zandkastelen).
  Actoren > PO-Raad, VO-Raad, Villa Pinedo.

Een voortdurend terugkerend element, zowel in de Divorce Challenge als in de gevoerde gesprekken, is dat de huidige procedure van formele scheiding bij de rechter (**fase 4**) teveel gekenmerkt wordt door het toernooimodel en daarmee te weinig is (in-)gericht op de-escalatie en op 'empowerment' van de scheidende partners, hun kinderen en hun netwerk. Bovendien wordt gesteld dat rechters over meer tijd en deskundigheid dienen te beschikken en dat de huidige financiering van advocaten, gesubsidieerde rechtsbijstand en rechters perverse prikkels kent. Ook binnen de rechtspraak zelf en bijvoorbeeld in de kring van de Nederlandse orde van advocaten is en wordt nagedacht over mogelijkheden tot verbetering van de bestaande juridische procedure.

"De vraag hoe vaak je je kind mag zien hoort niet thuis in de rechtszaal."

Centrale gedachte is dat veel meer dan nu het geval is de verbinding gelegd moet worden tussen de juridische afhandeling van de scheiding en de hulp en ondersteuning die in individuele gevallen worden verleend. Oftewel: **de brug tussen zorg en recht**. Voorwaarde hiervoor is het ontwikkelen en implementeren van sensitiviteit en deskundigheid ten aanzien van relatieproblemen, scheiding en de positie van het kind hierin in de bestaande werkwijzen, procedures en methodieken van de betrokken instanties en beroepsgroepen.
Tegelijkertijd leeft ook breed het besef dat, zeker bij al geëscaleerde scheidingen, een gezaghebbende 'knopenhakker' niet gemist kan worden.

Enkele rode draden in de overwegingen zijn onder meer:
- Er gebeurt al veel waarvan geleerd en dat verder uitgebouwd en versterkt kan worden.
- Benoem en behoud wat goed is en wat goed werkt.
- Het toevoegen van nieuwe c.q. extra 'spelers' kan gemakkelijk juist escalerend werken.
- Het maken van onderscheid naar verbeteringen op de korte termijn en mogelijke herziening van de procedure op de langere termijn is gewenst.
- Specifieke aandacht voor de rol en positie van kinderen in de procedure én voor het effect van de procedure op (jonge) kinderen is geboden.
- De verschillende rollen – van rechter, advocaat, Raad voor de Kinderbescherming, GI's, jeugdzorg – en het moment waarop zij hun rol vervullen moeten kritisch tegen het licht worden gehouden.

ACTIES:

- Nader vormgeven van **regierechter**. Sleutelwoorden: dezelfde rechter die tijd en ruimte krijgt, sneller kan ingrijpen, maatwerk kan bieden, moreel besef kan bijbrengen en zo conflicten op effectievere wijze beslecht.
  Actor > rechtspraak.
- Nader vormgeven van **uniform hulpaanbod**, met aandacht voor de onderscheiden verantwoordelijkheden.
  Actoren > rechtspraak, Raad voor de Kinderbescherming.
- Organiseren van een **snellere toegang** tot de rechter waar dat met het oog op de-escalatie nodig of behulpzaam is.
  Actor > rechtspraak.
- Stimuleren van '**4-gesprekken**' tussen de beide ouders en hun advocaten.
  Actor > advocatuur.
- **Financieringssysteem** doorlichten op ongewenste mechanismen en perverse prikkels. Betrek hierbij de puntentoekenning advocatuur (conform de aanbevelingen van de Commissie Van der Meer) en de bekostiging van de rechtspraak (sturing op finale geschillenbeslechting in plaats van op productie).
  Actoren > advocatuur, rechtspraak.
- Interventies voor de individuele ouder, zoals **'new ways for families'** of **DEES**.
  Actoren > rechtspraak, advocatuur.
- Verbeteren **positie en stem van het kind** in het proces, door betere afstemming en samenwerking tussen de betrokken instanties.
  Actoren > rechtspraak, advocatuur, Raad voor de Kinderbescherming.
- Stimuleren van het **'parallelle ouderschap'** bij een eenmaal geëscaleerde scheiding: de ouders hebben gedurende een zekere periode op geen enkele wijze contact met elkaar.
  Actoren > rechtspraak, advocatuur, Raad voor de Kinderbescherming.
- Versterken en uitbouwen van de positie en kwaliteitscriteria van de **bijzondere curator**, inclusief de vergoedingen.
  Actoren > rechtspraak, advocatuur.
- Overweeg om **forensische mediation** (het ouderschapsonderzoek), zoals bij geëscaleerde vechtscheidingen door het Hof wordt ingezet, ook bij rechtbanken aan te bieden.
  Actor > rechtspraak.

ONTWIKKELPUNT:
Naast wat op korte termijn mogelijk is qua implementatie en uitvoering van wat hiervoor is opgenoemd, dient te worden geëxperimenteerd met een **alternatieve procedure** voor de huidige procedure voor de rechter. Hiervoor kan experimenteerwetgeving uit het Regeerakkoord worden gebruikt.

Elementen van deze – nog verder te ontwikkelen – alternatieve procedure zijn:

- De procedure bij de rechter verloopt via een neutrale **gezinsvertegenwoordiger**.
- Dit kan een **gezinsadvocaat** of **-mediator** zijn, maar ook andere personen die over nader te omschrijven deskundigheden beschikken.
- In plaats van verzoek en verweer komt er **één gezamenlijk processtuk**, dat door de gezinsvertegenwoordiger met eventuele open punten aan de rechter wordt voorgelegd.
- De procedure bij de rechter wordt gericht op **afspraken** en zoveel mogelijk met partijen afgestemde beslissingen.
- De rechter kan worden ingeschakeld door de **gezinsvertegenwoordiger**, voor een snelle beslissing als dat nodig is, of op het moment dat een partij behoefte heeft aan een oplossing/afronding/ordemaatregel.
- In moeilijke gevallen kan de rechter eerder als een soort **toezichthouder** in het proces komen.
- De rechter is opgeleid voor het **stimuleren** van ouders om te komen tot compromissen die voor ieder werkbaar zijn. Het gaat om het vinden van een **dialogische ruimte**, binnen de randvoorwaarden van de beginselen van due process, rechtsgelijkheid en rechtszekerheid.
- De rechter wordt daartoe bijgestaan door een **gedragswetenschapper**.
- De rechter heeft de **tijd en ruimte** om een scheiding in goede banen te leiden.
- **Belangen van het kind** worden gehoord, onderzocht, onderkend en staan centraal.

Het is bepaald niet zo dat als de rechter eenmaal gesproken heeft het proces van scheiden daarmee afgesloten is. Integendeel: het vormgeven van 'het nieuwe nu' kost tijd. Ook kan uit de verhalen van jongeren die een scheiding van hun ouders hebben meegemaakt worden afgeleid dat de meeste schade werd geleden na de formele afronding ervan. Dat heeft dikwijls te maken met het niet of niet voldoende naleven van de getroffen regelingen of gemaakte afspraken, bijvoorbeeld over alimentatie of omgang. Het WODC doet thans onderzoek naar het niet nakomen van zorg- en contactregelingen. Dit onderzoek zal eind 2018 afgerond zijn. Daarbij komt dat er in deze fase (**fase 5**) vaak nieuwe, praktische uitdagingen bijkomen, zoals verhuizing of een nieuwe partner, die de verhoudingen opnieuw of verscherpt onder spanning kunnen zetten. Voor kinderen verandert er met de uitspraak van de rechter vaak heel veel: hun ouders wonen (definitief) niet meer bij elkaar, ze moeten zelf regelmatig van woning wisselen, bij elke wisseling – in de 'tussenruimte' – moet er aan van alles gedacht worden, elke ouder heeft eigen regels, gewoonten en wensen, soms moeten ze zelfs naar een andere school, enzovoort, enzovoort.

"Aan heel wat deuren in Nederland wordt er ruzie gemaakt, gezwegen, gehaast gehandeld, beschuldigd, cynische opmerkingen gemaakt, gezucht, gescholden, gehuild of met de ogen gerold. En dat allemaal in het bijzijn van de kinderen."

Naarmate de relatie tussen hun ouders slechter is spelen vaker loyaliteitsconflicten. Dit wordt vaak alleen maar versterkt als er een nieuwe partner in beeld komt bij één of beide ouders.
Tenslotte kunnen er ook extra spanningen optreden als de rechter heeft bepaald dat er interventies moeten plaatsvinden die op beide ouders zijn gericht, zoals bijvoorbeeld 'Kinderen uit de Knel'. Sowieso is het ingewikkeld dat de ex-partners in deze fase veel moeten communiceren over allerlei praktische aangelegenheden, terwijl ze nu juist uit elkaar zijn gegaan omdat het tussen hen 'niet meer ging'. Ook hier geldt dat het heel normaal zou moeten zijn dat je hulp, voorlichting en nazorg zoekt en krijgt, ook met het oog op nieuw samengestelde gezinnen.

ACTIES:

- Houd, zeker bij complexe zaken, **terugkom-momenten** bij dezelfde scheidingsadvocaat/mediator en/of bij dezelfde rechter. Zijn de gemaakte afspraken nagekomen? Vergelijk de TUL-zitting in het strafrecht bij handhaving Leerplichtwet, de problemsolving justice modellen in de VS en het civiele proces in Duitsland.
  Actoren > rechtspraak, advocatuur.
- Verken de mogelijkheden tot **verplichte therapie** voor de individuele ouder bij psychiatrische problematiek.
  Actoren > rechtspraak, advocatuur.
- Inventariseer en stimuleer zo nodig interventies om kinderen weerbaar te maken, zoals de **KOPP-cursus**.
  Actoren > rechtspraak, advocatuur.
- Heroverweeg het vereiste van **toestemming van beide ouders** voor therapieën of interventies.
  Actoren > rechtspraak, advocatuur, gezondheidszorg, Tweede Kamer.
- Voor geschillen over deelonderwerpen (alimentatie, vakanties) moeten zoveel mogelijk **buitengerechtelijke procedures** worden ontwikkeld, bijvoorbeeld bij het LBIO of bij de Belastingdienst.
  Actoren > rechtspraak, advocatuur.
- Onderzoek welke mogelijkheden er zijn om (vele) procedures **naast en na elkaar te voorkomen**.
  Actoren > rechtspraak, advocatuur.
- Zorg voor goede **voorlichting** over de gevolgen van de nieuwe situatie voor de kinderen.
  Actoren > rechtspraak, hulpverlening, advocatuur.
- Zorg voor toegankelijke en deskundig toegeruste **neutrale plekken** om veilig contact te laten plaatsvinden, zoals omgangshuizen.
  Actor > rechtspraak.
- Overweeg – in navolging van België – **strafbaarstelling** van het voortdurend frustreren van omgangsregelingen.
  Actoren > ministerie van JenV, Tweede Kamer, rechtspraak.

Fase-overstijgend

Er is aanleiding om naast al deze 'fase-gebonden acties' ook enkele **'fase-overstijgende acties'** te formuleren over de rol en het functioneren van professionals. Daarbij gaat het om het stimuleren van professionele kennis, kwaliteit, onderlinge afstemming en interdisciplinaire samenwerking.

"In mijn situatie zijn door toedoen van mijn ex in drie jaar tijd de politie, huisartsen, een kinderarts, een psycholoog, gedragsdeskundigen, de Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis, Save Midden Nederland, buurtteam, juridisch loket, de intern begeleider van school, een kindertherapeute, een orthopedagoog, een haptonoom, een logopediste, advocaten, rechters, het Hof, een gezinsvoogd en een coach betrokken geraakt."

ACTIES:

- Borg dat in de **opleiding** van de relevante beroepsgroepen aandacht is voor de verschillende aspecten van relatie- en scheidingsproblematiek (waaronder het fenomeen van ouderverstoting) en maak daartoe zonodig resultaatafspraken met de opleidingsorganisaties.
  Actoren > ministerie van OCW, opleidingsorganisaties.
- Organiseer **cursussen, trainingsessies en informatie** voor professionals die op enigerlei wijze professionele verantwoordelijkheid dragen voor kinderen, gezinnen, sociale zaken, buurtwerk, school, zodat zij niet alleen alert zijn op relatieproblemen en risicovolle situaties voor kinderen, maar ook op een geëigende manier ondersteuning kunnen bieden aan ouders en aan kinderen; en hen kunnen doorverwijzen naar de juiste hulp.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties.
- Bevorder opleiding, kennisopbouw en competentietraining, maar vooral het **lerend vermogen** van de professionals in dialoog met alle betrokkenen. Dit kan door het periodiek organiseren van de uitwisseling tussen wijkteammedewerkers, scheidingsdeskundigen, beleidsmakers en andere betrokkenen, op gemeentelijk niveau en intergemeentelijk, via **dialoogdagen, workshops en cursussen**, om ervaringen uit te wisselen en criteria te vergelijken, te toetsen en te herijken. **Toerusting, dialoog en teamleren** zijn de sleutelwoorden.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties, kennisinstituten.
- Pas de richtlijnen **Jeugdhulp en Jeugdbescherming** (**Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen**) zo aan, dat meer recht wordt gedaan aan het uitgangspunt van gelijkwaardig ouderschap.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties, kennisinstituten.
- Investeer in methodieken van **waarheidsvinding** en zorg dat met het oog daarop er adequate verbindingen zijn tussen het juridische deel van een scheidingsproces en de hulpverlening. Sluit aan bij het **Actieplan waarheidsvinding**.
  Actoren > uitvoeringsorganisaties, cliëntenorganisaties.
- Onderzoek in samenspraak met de **Nationale Politie** de mogelijkheden van de inzet van terzake deskundig politiepersoneel, zowel ten aanzien van vroegtijdig signaleren van complexe scheidingen als van waarheidsvinding en naleving van omgangsregelingen.
  Actor > Nationale Politie.

Een praktijkvoorbeeld

1. Ouders hebben relatieproblemen

Er gaat iets mis tussen ouders en kinderen dreigen de dupe te worden. Mensen in de sociale omgeving / de buren signaleren dat en ze maken zich zorgen over het gezin en in het bijzonder de kinderen. Ze doen hun best om de ouders te helpen. Verder maken ze de ouders attent op laagdrempelige ondersteuning vanuit het wijkteam. Daar zit een goede professional die veel weet van relatieproblemen. Via het wijkteam krijgen de ouders relatietherapie en komen de kinderen in contact met jongeren van 'pre-Villa Pinedo'. Zo kunnen zij met ervaringsdeskundigen praten over de ruzies thuis.
Actoren > sociale netwerk, gemeenten, scholen, werkgever, hulpverlening, politie, sportclubs.

2. Ouders hebben besloten uit elkaar te gaan

De ondersteuning door de sociale omgeving / het wijkteam heeft wel tot resultaat gehad dat de ruzies aanzienlijk verminderd zijn, maar de ouders besluiten toch te gaan scheiden. Via de scheidingsdeskundige in het wijkteam krijgen zij laagdrempelige informatie, voorlichting en ondersteuning. Deze ondersteuning heeft speciaal oog voor de belangen van de kinderen en daarbij wordt vanaf het begin de sociale omgeving betrokken, bijvoorbeeld door het aanbieden van een Eigen Kracht Conferentie.
De scheidingsdeskundige tracht ook een eerste inschatting te maken van het soort scheiding en wijst de ouders, met het oog op de aankomende procedure, op het belang van een gezinsvertegenwoordiger.
De ondersteuning is subsidiair van aard en gericht op het herstellen van de maatschappelijke orde.
Actoren > sociale netwerk, gemeenten, scholen, werkgever, hulpverlening, politie, sportclubs, advocatuur.

3. Ouders gaan procederen

De gezinsvertegenwoordiger maakt een gezamenlijk stuk, aan de hand van een gestandaardiseerd format, dat zo feitelijk mogelijk wordt ingevuld. De ouders en kinderen weten wat 'normaal' is in soortgelijke situaties. De punten waarover de ouders geen overeenstemming hebben, worden voorgelegd aan de regierechter. Deze is eenvoudig en snel benaderbaar. De rechter neemt de tijd voor de zaak en wordt ondersteund door een gedragswetenschapper. De stem van de kinderen komt aan bod. Uiteindelijk ligt er een ouderschapsplan en een beschikking waar de ouders mee uit de voeten kunnen.
Actoren > rechters, advocaten, Raad voor de Kinderbescherming, GI's, rijksoverheid.

4. Na de scheiding

Na de scheiding gaat het alsnog mis. Bijvoorbeeld: de vader krijgt een nieuwe relatie en de moeder is hierover erg boos. De kinderen worden weer in het conflict betrokken; de moeder komt de omgangsregeling niet na en wil niet dat de kinderen nog bij vader verblijven. De vader gaat hiermee naar de politie en de wijkagent gaat samen met vader een gesprek aan met de moeder. De wijkagent verwijst hen weer naar het gemeentelijk loket en de scheidingsdeskundige verwijst de ouders en kinderen naar de interventie 'ouderschap blijft'.
Er is een terugkommoment bij de gezinsvertegenwoordiger.
Actoren > rechters, advocaten, Raad voor de Kinderbescherming, GI's, rijksoverheid, politie, sociale omgeving, gemeente.

"Iedereen heeft behoefte aan erkenning. Zolang je niet gehoord wordt, blijf je schreeuwen."

Gevisualiseerd levert dit het volgende plaatje op:

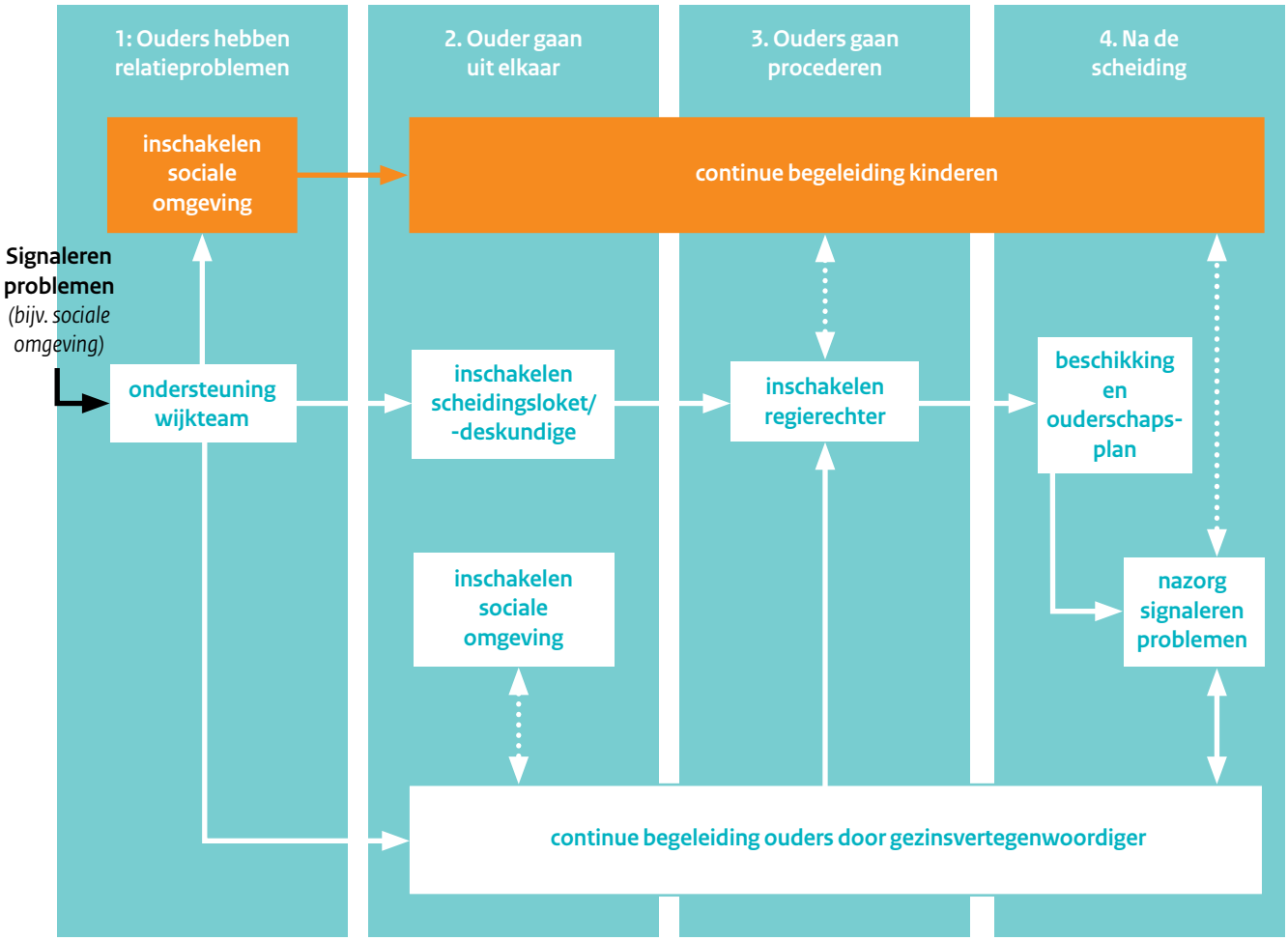

Kernboodschap

In het voorgaande is – conform de opdracht – een groot aantal concrete acties opgenomen. Die acties staan echter niet op zichzelf: ze hebben gemeen dat ze voortvloeien uit een aantal dragende gedachten, die daarmee richting en samenhang aan het geheel geven.

Met het opsommen van deze dragende gedachten, of rode draden, wordt tevens de kernboodschap van deze rapportage aangegeven. Overigens zonder dat daarmee afbreuk wordt gedaan aan de betekenis van de afzonderlijke acties voor het voorkomen van schade bij kinderen als gevolg van de scheiding van hun ouders.

Leitmotiv van (de inzendingen in) de Divorce Challenge was dat we het als samenleving niet langer pikken dat kinderen de dupe worden van een scheiding en daarvan soms hun leven lang schade ondervinden. En dus is actie geboden, en wel langs de volgende lijnen:

Algemeen-publiek:
- Met volle erkenning van de eigen verantwoordelijkheid van scheidende partners, kijken we niet weg als in onze omgeving mensen met kinderen gaan scheiden.
- Scheiden doe je niet alleen; daar heb je wegwijzers, hulp en ondersteuning bij nodig, van je sociale netwerk en van professionals.
- Er komt een brede campagne met als sleutelwoorden bewustwording, informatievoorziening, voorlichting, beschikbaarheid van aanbod.

Lokaal:
- Via een gemeentelijk scheidingsloket richten we ons op het toerusten, faciliteren en begeleiden van de partners, hun kinderen en hun omgeving in de overgang naar de nieuwe situatie.
- Van meet af aan is continue aandacht voor het belang en de positie van het kind via een steunfiguur cruciaal.

Institutioneel:
- In plaats van het huidige ‘toernooimodel’ dient een alternatieve scheidingsprocedure te worden ontwikkeld, die de-escalerend en oplossingsgericht is, en in nauwe verbinding staat met het gemeentelijke en hulpverleningsdomein.
- Hulpverlening en juridische instanties handelen vanuit het uitgangspunt dat blijvend contact met beide ouders in het belang van een gezonde ontwikkeling van het kind is.

Vervolg en uitvoering

Uit het voorwoord van deze rapportage is al gebleken dat er veel voorwerk is verricht en dat er al heel veel ideeën, voorstellen en initiatieven zijn opgehaald, onder andere via de Divorce Challenge. Niet voor niets luidde de opdracht om nu met *concrete actielijnen en oplossingsrichtingen* te komen. Met andere woorden: het is hoog tijd om alle goede ideeën om te zetten in actie!
Om deze reden draagt dit verslag de ondertitel 'agenda voor actie'. De letterlijke betekenis van het Latijnse woord 'agenda' is: 'de dingen die gedaan moeten worden'.
En zo is het!

Met de deelnemers aan het Platform en alle personen en instanties die we gesproken hebben is veel energie gestoken in het opstellen van die agenda. Het komt nu aan op de uitvoering daarvan. Wat ons betreft dus nu geen commissies, taskforces, studies meer, maar aan de slag.
Er zal dan ook een passende *uitvoeringsorganisatie* moeten worden ingericht. Hieronder schets ik, op basis van de ervaringen en gedachtenvorming van het Platform, de contouren daarvan; uiteraard is het aan de opdrachtgevende ministeries om hieraan daadwerkelijk gestalte te geven.

- Gegeven de aard van de problematiek, de veelheid aan acties en de verscheidenheid aan actoren is een zelfstandig, meerjarig uitvoeringsprogramma Scheiden zonder schade, waarin de samenhang en integraliteit worden geborgd, van het grootste belang.
- Om de noodzakelijke verbinding tussen 'zorg en recht' te kunnen leggen én de lokale verankering mogelijk te maken, is een gezamenlijk opdrachtgeverschap van de ministeries van JenV en VWS, in combinatie met een hecht partnerschap met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, aangewezen.
- Het verdient aanbeveling om deze uitvoeringsorganisatie een eigen, herkenbaar 'gezicht' te geven. Deze persoon is niet alleen 'ambassadeur' van het programma, maar bewaakt tevens de voortgang in de uitvoering en beschikt daartoe ook over zekere bevoegdheden c.q. instrumenten.
- Vanuit de uitvoeringsorganisatie dienen slimme verbindingen met relevante bestaande programma's rond kwetsbare kinderen en vernieuwing van de justitiële keten te worden gelegd, echter zonder het programma – en daarmee dit maatschappelijk complexe thema – op te knippen en over lopende departementale programma's te versnipperen. Het is zaak weerstand te bieden aan de verleiding om departementaal-organisatorische overwegingen te laten prevaleren boven inhoudelijke en effectiviteitsoverwegingen.
- Om de ervaring, kennis, uitvoeringskracht én de ontstane energie van het Platform te behouden en te benutten, adviseer ik om de deelnemers aan het Platform, en in elk geval de uitvoerende instanties, door middel van een Begeleidingscommissie of *permanente conferentie* betrokken te houden.

Voor de in het voorgaande genoemde 'ontwikkelpunten' (het gemeentelijk scheidingsloket inclusief diagnosecapaciteit en een alternatieve procedure voor de formele afhandeling van de scheiding) verdient het aanbeveling om – in onderlinge samenhang – in een 'laboratoriumsetting' prototypes te ontwikkelen. In elk geval voor wat betreft de (juridische) procedure kan hiervoor gebruik worden gemaakt van de in het Regeerakkoord 2017 aangekondigde wetgeving die experimenten mogelijk maakt. Volgens het Regeerakkoord vereist maatschappelijk effectieve rechtspraak innovatieve wetgeving die ruimte biedt aan de rechter om te experimenteren met eenvoudige procedures die partijen bij elkaar brengen en conflicten niet op de spits drijven.
Tevens dient de pilot scheidingen in het kader van het WRR-rapport 'Weten is nog geen doen' in het uitvoeringsprogramma te worden geïntegreerd.

Van belang is om hierbij goede verbindingen te leggen met lopende initiatieven en trajecten, o.a. binnen de rechterlijke macht. Daarnaast wordt het raadzaam geacht om hierbij ook expertise van buiten de (rijks)overheid te betrekken, bijvoorbeeld via een PPS-constructie. Tezamen met het voorstel tot een blijvende betrokkenheid van de deelnemers aan het Platform sluit dit goed aan bij de in de motie-Recourt verwoorde wens van de Tweede Kamer om ook bij de uitvoering maatschappelijke partijen actief te betrekken.

In het Regeerakkoord 2017-2021 is voor het onderwerp (v)echtscheidingen een bedrag van 5 miljoen euro (2 miljoen in 2018 en 3 miljoen in 2019) beschikbaar gesteld. Hiermee kan een begin worden gemaakt met de uitvoering van de acties uit deze rapportage. Op basis van een uit te voeren kwantitatieve analyse zal moeten worden bezien welke additionele middelen nodig zijn om de betrokken actoren in staat te stellen de hen betreffende acties uit te voeren.

Bijlagen

Het Platform: samenstelling, bijeenkomsten en gesprekken

Samenstelling Platform:

Organisatie	Naam	Functie
	André Rouvoet	Voorzitter Platform
Augeo Foundation	Mariëlle Dekker	Directeur
Gemeente Amersfoort	Fleur Imming	Wethouder
Gemeente Huizen	Marianne Verhage - van Kooten	Wethouder
Gemeente Utrecht	Victor Everhardt	Wethouder
HiiL	Carla Goosen	Mediator
HiiL	Maurits Barendrecht	Research Director
Hogeschool Leiden	Carolien Gravesteijn	Lector en onderzoeker
Kinderombudsman	Coby van der Kooi	Beleidsadviseur
Nederlandse orde van advocaten	Annemarie de Jong	Beleidsmedewerker
Nederlandse orde van advocaten	Raffi van der Berg	Alg. Secretaris Algemene Raad
Nederlandse orde van advocaten	Theda Boersema	Lid Algemene Raad
Raad voor de rechtspraak	Deirdre Klijn	Rechter
Raad voor de rechtspraak	Frits Bakker	Voorzitter
Raad voor de rechtspraak	Johan Visser	Rechter
Raad voor de rechtspraak	Marion Beckers	Raadsheer
Raad voor de Kinderbescherming	Annette Roeters	Algemeen directeur
Raad voor de Kinderbescherming	Sascha Ruster	Directeur
Universiteit Utrecht en Radboud Universiteit	Esther Kluwer	Bijzonder hoogleraar en senior docent/onderzoeker
Stichting Villa Pinedo	Marsha Pinedo	Directeur
Vereniging Familierecht Advocaten Scheidingsmediators	Dianne Kroezen	Voorzitter
Vereniging Familierecht Advocaten Scheidingsmediators	Linda Küppers	Vicevoorzitter
Vereniging Familierecht Advocaten Scheidingsmediators	Saskia Braun	Bestuurslid

Het secretariaat van het Platform werd gevormd door medewerkers van de ministeries van JenV en VWS:

- Anna van Beuningen, secretaris
- André Pont
- Daphne Heidenrijk
- Gaston van Bokhoven
- Hasse de Haan
- Lara Tanger
- Peter Dessé
- Yvonne Roijers

Bijeenkomsten:
Het Platform is sinds de inrichting in de zomermaanden van 2017 vijf keer bijeen geweest:

20 september:	startbijeenkomst in aanwezigheid van minister Stef Blok
17 oktober:	inhoudelijke bespreking van de 5 fases
28 november:	inventarisatie en ordening van 'de oogst' aan ideeën en voorstellen
18 december:	bespreking context en verdieping van een aantal thema's
25 januari:	bespreking concept-eindrapportage

Tijdens de bijeenkomst van 17 oktober was een vijftal jongeren van stichting Villa Pinedo aanwezig om als 'ervaringsdeskundigen' de besprekingen van commentaar te voorzien.
Het gesprek over de (maatschappelijke) context op 18 december werd gevoerd in aanwezigheid van Frank Mulder, auteur van het artikel 'Het einde van het gezin' (De Groene Amsterdammer van 16 augustus 2017).

Tussen de bijeenkomsten van het Platform door vonden er deelsessies plaats, werden bijeenkomsten bezocht en werden er veel gesprekken gevoerd, waarbij meestal enkele deelnemers van het Platform aanwezig waren.

Een overzicht:

2 oktober:	Kennisinstituten (Nederlands Jeugd Instituut, ZonMW, Nederlands Centrum voor Jeugdgezondheid, WODC)
5 oktober:	Jongeren van stichting Villa Pinedo
3 oktober:	Jeroen Recourt, indiener van de Kamermotie inzake de Divorce Challenge (november 2015)
25 oktober:	Schuldenlab070
31 oktober:	Eigen Kracht Centrale / Eigen Plan / Familiegroepsplan
10 november:	LOC-congres 'Waarheidsvinding in de justitiële jeugdketen',
7 december:	Afsluitende bijeenkomst met inzenders van de Divorce Challenge
10 november:	Congres van het Centrum voor Internationale Kinderontvoeringen (IKO)
13 november:	Organisaties Oudervervreemding/-verstoting
13 december:	Ervaringsdeskundige ouders
19 december:	Expertmeeting Jeugdbescherming West
19 december:	Informatieavond met gescheiden ouders in het kader van 'Kinderen uit de Knel'
27 december:	Zittingen familierechter Rechtbank Den Haag
4 januari:	Woerden Wijzer (gemeentelijk loket)
10 januari:	Banken en (zorg)verzekeraars over WRR-rapport 'Weten is nog geen doen'
10 januari:	Design thinking-sessie HiiL inzake de scheidingsprocedure
11 januari:	2 sessies met hulpverleners, mediators, jeugdbeschermers e.a.
12 januari:	Familie-opstelling (systemisch werken)
15 januari:	Design thinking-sessie HiiL inzake de scheidingsprocedure
24 januari:	Vereniging Nederlandse Gemeenten
30 januari:	PO-Raad en VO-Raad

De deelsessies met de ouderverstotingsorganisaties en de ervaringsdeskundige ouders werden geleid door Prinses Laurentien van Oranje.

AAN ALLE GESCHEIDEN OUDERS VAN NEDERLAND

Met deze brief willen wij jullie laten weten hoe wij ons voelen. 'Wij' zijn de **70.000 kinderen per jaar** die op een dag te horen krijgen dat hun ouders uit elkaar gaan. Op die dag wordt alles wat veilig en vertrouwd was ineens anders. Veel van ons moeten verhuizen, naar een andere school, wennen aan jullie nieuwe liefdes en in het ergste geval 1 van de ouders heel erg missen. **En dat doet pijn.**

We willen **ZÓ** graag allebei onze ouders in ons leven. Twee ouders die van ons houden en ons groot zien worden. Twee ouders die staan te juichen langs de lijn, trots zijn als we goeie cijfers halen en alles willen weten over ons eerste gebroken hart. Die samen op de eerste rij zitten als we examen doen en liefdevol hun eerste kleinkind vasthouden.

Weten jullie wel hoeveel verdriet we soms stiekem hebben? Als we de boodschapper moeten zijn. Als we moeten luisteren naar de gemene dingen die jullie over elkaar zeggen. Als we zien dat jullie elkaar negeren waar we bij zijn. Weten jullie wel hoe moeilijk het is om van jullie allebei te houden, terwijl dat soms van 1 van jullie niet mag? Dat we dan maar niks zeggen over hoe leuk het weekend was?

VILLAPINEDO.NL
de plek voor kinderen van gescheiden ouders

We voelen ons dan verscheurd tussen de twee mensen waar we zoveel van houden. We voelen ons soms schuldig als we het leuk hebben bij de ander. We voelen ons verantwoordelijk voor jullie geluk. Meestal zijn jullie zelf na een tijdje weer gelukkiger. Maar voor ons is dat vaak niet zo makkelijk. Sommigen van ons houden er heel lang last van.

Dus mogen we jullie een paar dingen vragen?

- → Laat ons alsjeblieft geen kant kiezen
- → Maak geen ruzie waar we bij zijn
- → Zeg geen slechte dingen over elkaar tegen ons
- → Geef ons de tijd om te wennen aan de nieuwe situatie
- → Luister echt naar wat we te zeggen hebben
- → Geef ons de ruimte om van jullie allebei te houden
- → Vergeet niet dat jullie samen voor ons hebben gekozen.

Een scheiding voelt als een veilig huis dat ineens helemaal verbouwd wordt. Muren eruit, nieuwe vloerbedekking, ander behang. Eerst is het 1 grote puinhoop en dan kan er langzaam iets moois tevoorschijn komen. Laat ons rustig mee verven en vraag ons wat we van het uitzicht vinden.
Zo bouwen we met jullie samen aan een nieuw huis. Met hier en daar een barst of een kapotte dakpan. Maar wel warm, veilig en stevig. Een plek waar wij ons weer THUIS voelen.
De sleutel hebben jullie net gekregen.

Namens alle jongeren van Villa Pinedo

-X-

VILLAPINEDO.NL
de plek voor kinderen van gescheiden ouders

www.villapinedo.nl ©Villa Pinedo, 2017

Voorbeelden aanbod

Hieronder volgt een overzicht van methoden, interventies, programma's en sites, die we tijdens onze werkzaamheden tegenkwamen, of die ons werden aangereikt. Dit overzicht is niet uitputtend en evenmin is van het genoemde aanbod altijd bekend of het bewezen effectief is.

- *APK voor je relatie*, workshopserie om de relatie sterker te maken
- *Begeleide Omgangs Regeling (BOR) Humanitas*, voor gescheiden ouders met kinderen tussen de 0 en 12 jaar die om wat voor reden dan ook het niet eens kunnen worden over de omgangsregeling
- *BRAM*, interventie waarbij justitie en hulpverleners samenwerken
- *CenteringPregnancy*, nieuwe vorm van verloskundige zorg
- *Compaiz*, online advies en hulp bij scheiden met kinderen aan voor ouders
- *Dappere Dino's*, een groepstraining voor kinderen tussen de 6 en 8 jaar van wie de ouders gescheiden zijn met als doel het voorkomen of beperken van emotionele- en gedragsproblemen bij kinderen na een scheiding
- *DEES-methodiek*, begeleiden van kinderen door een kindbegeleider en een steunfiguur uit het netwerk; daarnaast worden ook de ouders 'klaargestoomd' voor hun taken, los van elkaar, zonder contact met elkaar
- *Eigen Kracht Centrale, Eigen Plan en Familiegroepsplan*, in plaats van het bedenken van oplossingen voor burgers, wordt ervoor gezorgd dat burgers zelf aan zet zijn
- *Expertisebureau Kind School Scheiding*, opleiden van scheidingsexperts op scholen
- *Handle with care*, ingewikkelde relaties en onderdrukte emoties komen tot uiting in deze portretten
- *Houd me vast programma*, cursus om je relatie te verbeteren
- *!JES*, professionele begeleiding bij (echt)scheiding
- *JIM* (jouw ingebrachte mentor), vertrouwenspersoon uit het eigen netwerk die naast het kind komt te staan in het hulpverleningstraject/scheidingsproces
- *Jonge Helden*, Kameleonprogramma voor BO/VO
- *Kanjertraining*, een weerbaarheidslessen met oefeningen die de leerkracht op school geeft
- *Kindbehartiger*, een belangenbehartiger en vertrouwenspersoon voor ieder kind in een scheidingssituatie
- *Kinderen in Echtscheiding Situatie (KIES)*, een spel- en praatgroep voor kinderen van gescheiden ouders bestaande uit acht bijeenkomsten waarin aan de hand van diverse werkvormen gewerkt wordt aan herkenning vinden, weer grip krijgen op je eigen leven, hulp in de omgeving activeren en het verwerken van de scheiding
- *Kinderstoeltjes*, in sessie met groepen ouders in scheiding worden kinderstoeltjes neergezet waar een stel op gaat zitten om vanuit de belevingswereld van een kind naar het gesprek tussen twee ouders te luisteren
- *Kinderen uit de Knel*, intensief programma voor ouders en kinderen uit vechtscheidingen
- *Lorentzhuis*, behandeling partnerproblematiek (vechtscheiding) in groepsverband
- *MASIC-methode*, een gestructureerde screener voor partnergeweld
- *Meeleefgezin*, matchen van meeleefgezinnen met ouders van jonge KOPP/KVO kinderen die de steun van een netwerkgezin nodig hebben
- *OKEE-begeleidingstraject*, groepstraject voor kinderen van gescheiden ouders
- *Omgangshuizen*, neutrale ontmoetingsplaatsen voor gescheiden ouder en kind
- *Ouderschap blijft: Begeleide Omgang en Bemiddeling*, methodiek om het kind omgang te laten hebben met de uitwonende ouder volgens de door de ouders overeengekomen afspraken, gericht om de communicatie bij de ouders te herstellen en ook het contact en de omgang tussen de uitwonende ouder en het kind
- *Ouderschap Blijft*, het bieden van bemiddelingsgesprekken in combinatie met begeleide omgang (CJG module en Methodiekbeschrijving geïndiceerd aanbod)
- *Ouders Lokaal*, ouders organiseren zelf bijeenkomsten over diverse onderwerpen zoals vechtscheidingen
- *Ouderteam.nu*, Nederlands programma dat zich richt op de samenwerking tussen partners in de overgang van partnerschap naar ouderschap
- *Ouderschap Na Scheiding*, een vorm van omgangsbemiddeling voor gescheiden ouders die niet op eigen kracht met elkaar kunnen samenwerken bij de opvoeding van hun kinderen

- *Platform KEES (Kennisplatform Kind En (Echt)Scheiding)*, Platform in Noord Nederland dat informatie ontsluit en deelt en instrumenten ontwikkelt die behulpzaam kunnen zijn bij het taxeren van de scheidingssituatie en het vroegtijdig toeleiden naar passende hulp
- *'PIEP zei de muis'*, een preventief interventieprogramma voor kinderen vanaf 5 tot 8 jaar met als doel: vroeg-signalering van en steun voor kinderen waarvan de ouders te maken hebben met veel spanning en stress
- *Pink Cloud*, online ouderschapscursus voor jonge ouders
- *Recht doen aan je kind*, het ondersteunen van ouders bij het oplossen van een vechtscheiding door het aanbieden van een intensief weekprogramma
- *Scheidingsatlas*, een kortdurende interventie speciaal ontwikkeld met en voor gescheiden ouders, ter ondersteuning van ouderschap na scheiding
- *SCHIP-aanpak*, aanpak om (ex)partners weer met elkaar te verbinden zodat ze in staat zijn om samen op te optrekken in hun gezamenlijk ouderschap
- *Signs of Safety*, een oplossingsgerichte benadering voor gezinnen waar de veiligheid van een kind een probleem vormt
- *Single SuperMoms*, het grootste netwerk voor single moms
- *Spoedzoekers*, het creëren van flexibele woonruimte (Aedes, G32, VNG)
- *Stichting Villa Pinedo*. Een plek voor kinderen van gescheiden ouders, met onder meer buddyprogramma voor kinderen en onlinecursussen voor ouders
- *Stoere schildpadden*, biedt kinderen een ondersteunende groepsomgeving, waarin zij tijdens 12 wekelijkse bijeenkomsten spelenderwijs leren omgaan met problemen en emoties rond de scheiding
- *Two2Tango*, een online platform dat voorziet in informatie, doorverwijzing en begeleiding voor mensen die uitdagingen ervaren in hun relatie
- *Uniform hulpaanbod*, zoals in Noord-Nederland is vormgegeven door familierechters, gemeenten en hulpverleners
- *Zandkastelen!*, preventieve interventie die ingezet kan worden aan het begin van de scheidingsperiode.

Voorbeelden bij gemeenten:

- Almere: KOESA (Kinderen Ouders En Scheiding Almere) biedt lotgenotenprogramma's voor kinderen van 8-12 jaar & 12-18 jaar, open groepen binnen de gemeente Almere en een parallelprogramma voor ouders
- Apeldoorn: Relatiedesk met school, CJG's maar ook mediators; CJG ook in bibliotheek
- Capelle aan den IJssel: Jeugdgezondheidszorg en jeugdhulp zitten in een pand waardoor lijnen kort zijn en het CJG sneller betrokken wordt
- Den Haag: Kenniscentrum Kind & Scheiding
- Delft: Scheidingscafé
- Haarlem: "Stevig ouderschap" en "Samenstarten"
- Zoetermeer: Scheidingspunt en Opvoedpoli The Care Express

Internationaal

- In Duitsland wordt er voor elk kind in een scheidingszaak voor de rechtbank een vertrouwenspersoon ingeschakeld. Dit zijn pedagogen en therapeuten, zij voeren in 2 à 3 maanden meerdere gesprekken met het kind, zodat het verhaal van het kind ter zitting komt
- In Duitsland krijgen alle aanstaande ouders een ouderschapscursus aangeboden
- Prenups (prenuptial agreement): in de VS worden gesprekken gevoerd en afspraken gemaakt voor het huwelijk over de verdeling in geval van een scheiding
- Children of Divorce Intervention program (CODIP). De Nederlandse versie heet Dappere Dino's en is gericht op kinderen in groepen 3 en 4 van het primair onderwijs
- Children Support Group, een programma om kinderen te helpen om door de scheiding te komen
- Parenting Through Change, een programma om alleenstaande moeders opvoedvaardigheden bij te brengen
- New Beginnings Program, een programma om ouders te leren hoe zij zelf hun kinderen beter kunnen helpen na de scheiding
- Dads For Life, een programma om alleenstaande moeder opvoedvaardigheden bij te brengen
- New Ways for Families, training voor ouders gericht op het vergroten van hun conflictoplossingsvaardigheden.

Websites

- https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/scheiden/vraag-en-antwoord/checklist-bij-scheiden-of-uit-elkaar-gaan
- www.wijzeringeldzaken.nl
- https://www.verder-online.nl/
- https://uitelkaar.nl/
- https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/jeugd/vechtscheiding/

“De focus ligt op het begeleiden en ondersteunen van alle betrokkenen naar ‘het nieuwe nu’.”

Platform ‘Scheiden zonder Schade’

Uitgave
Platform 'Scheiden zonder Schade'
Februari 2018